

Penkta dalis

Pascal Fontaine,
Yves Santamaria
ir Sylvain Boulouque

TREČIOJO PASAULIO ŠALYS

1. Lotynų Amerika išbando komunistinius režimus

KUBA. NESIBAIGIANTIS TROPIKŲ TOTALITARIZMAS

Svarbiausia Karibų sala nuo šio amžiaus pradžios patyrė audringą politinį gyvenimą, paženklintą demokratiškos ir visuomeninės judėjimų. Jau 1933 m. karinis pučas, kuriam vadovavo seržantas stenografas Fulgencio Batista, buvo nuvertęs Gerardo Machado diktatūrą. Batista, tapęs armijos vadu, dvidešimt metų nenuilstamai iškeldavo ir šalindavo socialinės orientacijos prezidentus, kurie priešintųsi amerikiečių kišimuisi į jų reikalus. 1940 m. išrinktas Respublikos prezidentu, Batista patvirtino liberalią konstituciją. 1952 m. jis organizavo lemiamą valstybės perversmą, nutraukė demokratinį procesą, kurį simbolizavo tais pačiais metais numatyti laisvi rinkimai, ir valdė šalį paeiliui remdamasis įvairiomis politinėmis partijomis, kartu ir socialistų liaudies partija, kuri iš tikrųjų buvo Kubos komunistų partija.

Batistos laikais Kuba patyrė akivaizdų ekonominį pakilimą, bet čia buvo labai nevykusiai perskirstomas turtas ir ypač didelis skirtumas tarp skurstančių kaimų ir stiprios miestų infrastruktūros, kur plaukė lengvai gaunami pinigai iš italų-amerikiečių mafijos, - 1958 m. Havanaje priskaičiuojama 11 500 prostitučių. Batistas erai būdinga ko-

1 1952 m. pagal nacionalinį produktą, tenkantį vienam gyventojui, Kuba užėmė trečią vietą tarp dvidešimties Lotynų Amerikos šalių; po trisdešimties metų, daugiau nei dvidešimties F. Castro vadovavimo metų, Kuba užėmė tik penkioliktą vietą, po Nikaragos, Salvadoro, Bolivijos ir Haičio. Plg. Jeannine Verdès-Leroux, *La Lune et la caudillo*, Gallimard, 1998, p. 16.

rupcija ir aferizmas, ir po truputį vidurinė klasė pradeda nepritarti santvarkai". 1953 m. liepos 26 d. grupė studentų Havanoje užpuolė Monkados kareivines. Dauguma užpuolikų buvo nužudyti, o vienas iš lyderių - Fidelis Castro - suimtas. Nuteistas penkiolika metų kalėti, netrukus buvo paleistas. Jis nuvyko į Meksiką ir ėmėsi ruošti partizanus. Liepos 26-osios partizaniniam judėjimui - *guérilla*, kuriam daugiausia priklausė jauni liberalai. Ir tik 1957 m. studentai, paskatinti José Antonio Etcheveria'os, įkūrė Revoliucinę studentų direktoriją, kuri palaikė ginkluotą grupę ir kovo mėnesį užpuolė prezidento rūmus. Jie patyrė visišką pralaimėjimą; Etcheveria buvo nužudytas, o Direktorija liko be vado.

Režimas ėmėsi žiaurus susidorojimo; represijos nusinešė tūkstančius aukų³. Labiausiai nukentėjo miesto partizanų tinklas, jam teko 80% nuostolių, kai Sieros kaimų apylinkių partizanams teko 20%. 1958 m. lapkričio 7 d. partizanų kolonos priešakyje stoja Ernesto Guevara ir pradeda žygį į Havaną. 1959 m. sausio 1 d. Batista pabėgo, kaip ir kiti pagrindiniai jo diktatūros atsakingi pareigūnai; Rolando Masferreras, žiauriosios, vadinamos „Tigris“, neoficialios policijos viršininkas, ir Estebanás Ventura, slaptosios policijos vadas - du budeliai - pasitraukė į Majamį. Kubos darbininkų konfederacijos lyderis Eusebio Mujalás, kuris buvo sudaręs daugybę sutarčių su Batista, nusprendė, kad bus saugiau prisiglausti Argentinos ambasadoje. Lengva partizanų pergalė užtemdė kitų judėjimų reikšmę Batistos nuvertimui. Iš tikrųjų partizanai tebuvo sudavę keletą nežymių smūgių, o Batista žlugo pirmiausia todėl, kad buvo praradęs Havanoje kontrolę kovoje su miesto te-

² Kritikuodami Batistos režimą, neužmirškime Castro propagandos melo dėl padėties šalyje - naujajai santvarkai reikėjo pasigražinti, kad užsikariautų Vakarų intelektualų simpatiją. Castro sakymu, 50% šalies gyventojų buvę beraščiai; iš tikrųjų 1958 m. jų Kuboje buvo 22%, o tuo metu visame pasaulyje - 44% beraščių.

³ Po tyrimų Jeannine Verdès-Leroux padaro išvadą, kad 20 000 mirčių skaičius, kurį išpūtė F. Castro propaganda ir kurį perėmė kairieji Vakarų intelektualai, yra neteisingas. Kitiškai įvertinusi šaltinius, ji nurodo 2000 mirčių.

rorizmu. Be to, amerikiečių embargas ginklams irgi pasitarnavo jo nenaudai.

1959 m. sausio 8 d. Castro kartu su *barbudos* triumfuodami įžengia į sostinę. Vos tik jiems paėmus valdžią, Kabanos kalėjimas Havanoje ir Santa Klaros kalėjimas virsta masinių egzekucijų arena. Užsienio spaudos nuomone, šis penkis mėnesius trukęs valymas be jokio teismo ir įkalčių nusinešė šešis šimtus Batistas šalininkų gyvybių. Organizuoti ypatingieji teismai vien tam, kad būtų paskelbti mirties nuosprendžiai. „Teismų procesų formos ir principai, pagal kuriuos buvo kuriama teisė, labai sureikšminami: nuo pat pradžių čia atsispindėjo režimo totalitarinė prigimtis“, - pažymi Jeannine Verdès-Leroux⁴. Vaidinami nuosprendžiai vyksta tarsi liaudies šventės atmosferoje: Sporto rūmuose susirinkusi 18 tūkstančių žmonių minia, nykščiais rodydama į žemę, „teisia kaltinamą žmogžudystėmis batistininkų komendantą Jesų Sosa Blanco; jis sušunka pats sau: „Vaizdas, vertas antikinės Romos!“ Komendantas bus sušaudytas.

Sieroje 1957 m. Castro, duodamas interviu *New York Times* žurnalistui Herbertui Matthewsui, pareiškė: „Valdžia manęs nedomina. Po pergalės aš noriu grįžti į savo kaimą ir vėl imtis advokato darbo“. Be abejo, šis pareiškimas buvo veidmainiškas, tą netrukus parodė tolesnė jo politika. Paėmus valdžią, po jaunos revoliucinės vyriausybės pamatais vyksta slaptos vidaus kovos. 1959 m. vasario 15 d. atsistatydina ministras pirmininkas Miro Cardona. Jį pakeitė tuomet ėjęs armijos vado pareigas Castro. Birželį jis nusprendė anuliuoti laisvų rinkimų, kadaise pažadėtų surengti aštuoniolikos mėnesių laikotarpiu, projektą. Havanos gyventojams savo sprendimą jis pateisino sviesdamas klausimą: „Rinkimai? O kam?“ Šitaip jis paneigė vieną iš pagrindinių antibatistinių revoliucionierių programos punktų. Šitaip Castro įamžino nuverstojo diktatoriaus Batistas padėtį. Negana to, jis suspendavo 1940 metų konstituciją, garantavusią pagrindines teises, kad pats galėtų valdyti tik dekretais - iki

⁴ Jeannine Verdès-Leroux, *op. cit.*, p. 179-189.

1976 m., kol buvo primesta SSRS inspiruotoji konstitucija. Jis pasirūpino taip pat, kad būtų ratifikuoti du įstatymai: Nr. 54 ir Nr. 53 (iš įstatyminių tekstų apie asociacijas), kurie apribojo piliečių teisę laisvai jungtis į asociacijas.

Castro, kuris tada dirbo palaikydamas glaudžius ryšius su savo artimaisiais, ėmė šalinti iš vyriausybės demokratų, o čia jį rėmė brolis Raulis (socialistų liaudies partijos, t. y. komunistų partijos, narys) ir Guevara, užkietėjęs sovietofilas. Nuo 1959 m. birželio radikalai ir liberalai susipriešina gegužės 17 d. pradėtos agrarinės reformos klausimu. Pirminis projektas siekė sudaryti vidutinę vietinę buržuaziją žemių perskirstymo keliu. Castro, globojamas marksistams ortodoksams patikėto Nacionalinio agrarinės reformos instituto - *Institut nacional de reforma agraria*, INRA, kurio pirmuoju prezidentu buvo jis pats, pasirinko radikalesnę politiką. Vienu plunksnos brūkštelėjimu jis anuliavo žemės ūkio ministro Humberto Šori Marino pasiūlytą planą. 1959 m. birželį, norėdamas pagreitinti agrarinę reformą, Castro įsako armijai imtis kontroliuoti šimtą ūkių Kamagvėjaus provincijoje.

1959 m. liepą, kai Respublikos prezidentas Manuelis Urrutia - buvęs tarytojas, drąsiai gynęs *barbudos* 1956 m., - atsistatydino, užslėpta krizė vėl paūmėjo. Netrukus užsienio reikalų ministrą Roberto Agramonte pakeičia Raulis Roa, kastrininkas nuo pat pradžių. Savo ruožtu atsistatydino socialinių reikalų ministras, nepritaręs paskelbtam nuosprendžiui dėl lakūnų, kaltinamų nusikaltimu prieš civilius⁵. 1960 m. procesas išsiplėtė: kovo mėnesį Rupo Lopezas Fresquetas, finansų ministras nuo 1959 m. sausio, nutraukęs ryšius su Castro, pereina į opoziciją, vėliau pabėga iš šalies. Kitas vyriausybės narys, Anresas Suarezas, tais pačiais metais visam laikui išvyksta į užsienį. Išnyko paskutiniai nepriklausomi periodiniai leidiniai, metodiškai galutinai užčiaupiami burna spaudai. 1960 m. sausio ⁵

⁵ Šiame procese, vadinamame Aviatorių teismu (1959 m. vasarį), gynybos ministras užėmė prokuroro kėdę. Lakūnus išteisinus, įsikišo Castro, reikalaujamas, kad jie būtų nuteisti; antrame teismo procese kovo mėnesį teisė jau tarnauja diktatoriui.

20 d. ištremiamas Jorge Zayas, antibatistinio laikraščio *Avance* direktorius; liepą Miguelis Angelas Quevedo, *Bohemia* vyriausiasis redaktorius, išvyksta iš Kubos, mat *Bohemia* buvo išspausdinusi Castro pareiškimus, darytus vykstant Mankados procesui. Liko tik komunistinis laikraštis *Hoy*. 1960 m. rudenį areštuotos paskutinės opozicijos figūros - politiniai veikėjai arba kariškiai, tokie kaip Williamas Morganas arba Humberto Šori Marinas. Morganas, kadaise buvęs Sieros komendantas, 1961 m. pradžioje sušaudytas.

Netrukus iš vyriausybės pasitraukė paskutiniai demokratai, tokie kaip Manolo Ray⁶, viešųjų darbų ministras, arba Enrique Oltusky, komunikacijų ministras. Tada ir plūstelėjo pirmoji didžiulė pabėgėlių banga: iš šalies pasitraukė apie 50 000 vidurinės klasės žmonių, palaikiusių revoliuciją. Kubos visuomenė dar ilgai jaus gydytojų, mokytojų, advokatų stygių.

Po vidurinės klasės represijų atėjo eilė darbininkams. Profesinės sąjungos iš pat pradžių nepritarė tokiam, koks jau ryškėjo, naujam režimui. Vienas iš pagrindinių lyderių buvo cukraus pramonės profesinių sąjungų veikėjas Davidas Salvadoras. Kairiųjų pažiūrų žmogus, su socialistų liaudies partija nutraukęs ryšius tada, kai ši atsisakė nuversti Batistos diktatūrą, organizavęs didelius cukraus fabrikų streikus 1955 m., areštuotas ir kankintas, jis palaikė 1958 m. balandžio streiką, kurį pradėjo Liepos 26-osios judėjimo kastrininkai. Kai 1959 m. Salvadoras buvo demokratiškai išrinktas Kubos darbininkų konfederacijos generaliniu sekretoriumi, jam buvo primesti iš viršaus du pavaduotojai, neturėję demokratiškų rinkimų patirties, komunistai nuo seno. Salvadoras mėgino sukliudyti komunistams ir jų organizacijoje įkurti savo židinį, tačiau nuo 1960 m. pavasario buvo išstumtas. Birželį jis pasitraukė į pogrindį. 1962 m. rugpjūtį suimamas ir nubaudžiamas dvylika metų kalėti. Tai buvo antroji taip nušalinta pasipriešinimo prieš Batistą laikų svarbi figūra. Galų gale 1962 m. iš vienintelės likusios

⁶ Manolo Ray sukuria naują ginkluotą judėjimą - Revoliucinį liaudies judėjimą, kuris 1960-1961 m. labai suaktyvės.

profesinės sąjungos, Kubos darbininkų konfederacijos, Castro išgaus sutikimą panaikinti streikų teisę. „Profesinė sąjunga - ne reikalavimų organas“, - aiškiai sako partijos aparatininkas.

Kai 1953 m. buvo areštuotas Fidelis Castro, tada jam galvą išgelbėjo Kubos arkivyskupas, monsinjoras Perezas Serantesas iš Santjago. Dvasininkija su palengvėjimu žiūrėjo į Batistos išvykimą. Kai kurie kunigai net nuėjo paskui partizanus į Sierą. Tačiau Bažnyčia priešinosi skubotiems sprendimams prieš batistininkus, lygiai kaip ji smerkė ir Masferrero „Tigrų“ nusikaltimus. Nuo 1959 m. Bažnyčia stoji prieš komunistų skverbimąsi. Castro pasinaudoja Kiaulių (Cochons) įlankos afera⁷, kad vyriausybės įsaku uždraustų žurnalą *La Quincena*. 1961 m. kovą visi religiniai koledžai buvo uždaryti, jų pastatai konfiskuoti; uždarytas ir Beleno jėzuitų koledžas, kuriame kadaise mokėsi Fidelis. Pasitempęs su savo uniforma, tas *Lider Máximo* („aukščiausiasis vadas“) pareiškia: „Tegu klebonai falangistai kraunasi lagaminus!“ Perspėjo ne tuščiai, nes 1961 m. rugsėjo 17 d. 131 vyskupijos kunigas ir vienuolis buvo išvarytas iš Kubos. Norėdama išlikti, Bažnyčia turėjo pasikliauti pati savimi. Režimas darė viską, kad sunaikintų religines institucijas. Viena iš priemonių buvo leisti kiekvienam kubiečiui laisvai išpažinti savo tikėjimą, bet šis rizikavo, kad tai gali atsigręžti prieš jį patį - jam bus uždrausta stoti į universitetą ar daryti administracinę karjerą.

Represijos skaudžiai palietė ir menininkus. Nuo 1961 m. Castro apibrėžė menininkų vaidmenį visuomenėje. Jo koncepcijas apibendrina šūkis: „Revoliucijoje - viskas, už jos - nieko!“ Kultūros padėtį puikiai iliustruoja Ernesto Padillos likimas. Revoliucinis rašytojas, atsiskęs „save kritikuoti“, Padilla galiausiai 1970 m. buvo priverstas išvykti iš Kubos. Po dešimtį metų trukusių klaidžiojimų Reinaldo Arenas pasinaudoja masiniu bėgimu iš Marielio uosto ir taip pat visam laikui pasitraukia iš Kubos.

⁷ Nesėkmingo mėginimo išlaipinti partizanus antikastrininkus operacija, kurią inicijavo D. Eisenhoweris iš ČŽV ir kuria tęsė J. F. Kennedy.

Atvirkščioji mito pusė, Che Guevara

Fidelis Castro visą laiką rėmėsi Prancūzų revoliucija: jakobinų Paryžius turėjo Saint-Justą, partizanų (guérilleros) Havana turėjo savo Che Guevarą - Nečiajevo tipo lotynų amerikietiškąją versiją.

Ernesto Guevara, gimęs 1928 m. Buenos Airėse, kilęs iš geros šeimos, jaunas būdamas apkeliauja Lotynų Amerikos žemyną. Šis jaunas, dėl chroniškos astmos gležnos sveikatos buržua, motociklu apvažiavęs pasaulį nuo Pamos iki Centrinės Amerikos džiunglių, baigia medicinos studijas. Šeštojo dešimtmečio pradžioje, Jacobo Arbenzo progresyvos santvarkos, kurią nuverčia amerikiečiai, laikotarpiu, jis susiduria su skurdu Gvatemaloje - Guevara išmoksta neapkęsti JAV. „Savo ideologinėmis pažiūromis aš priklausau tiems, kurie tiki, kad šio pasaulio problemų išsprendimas glūdi už to, kas vadinama geležine uždanga“, - rašo jis draugui 1957 m. (Laiškas René Ramos Latourui, kurį cituoja Jeannine Verdès-Leroux, *op. cit.*). Vieną 1955 m. naktį Meksikoje jis sutinka jauną ištremtą kubiečių advokatą, kuris rengiasi savo sugrįžimui į Kubą: Fidelį Castro. Guevara nusprendžia eiti kartu su šiais kubiečiais, kurie 1956 m. gruodį išsilaipins saloje. Partizaniniame kare pasiskirtas „kolonos“ vadu, jis labai greitai išsiskiria iš kitų savo griežtumu. Vienas berniūkštis, jo kolonos partizanas, pavogęs truputį maisto, buvo tučtuojau sušaudytas be jokio nuosprendžio. Šis „energingas autoritarinis partizanas“, kaip jį apibūdino jo ilgalaikis kompanionas Bolivijoje Régis Debray (žr. *Loués soient nos seigneurs*, Gallimard, 1996, p. 184), dabar pat nori primesti komunistinę revoliuciją ir dėl to susikerta su kai kuriais tikrai demokratiškais kubiečių vadais.

1958 m. rudenį Las Viljaso lygumoje, salos centre, Guevara atidarė antrą frontą. Sėkmingai užpuola Santa Klaroje Batistos pasiūtą karių traukinį: kariškiai nesikovė iš jo pabėga. Vos tik pajutęs pirmos pergalės skonį, Guevara prisiima „prokuroro“ pareigas ir pats sprendžia, kam teikti malonę, o kam ne. Kabanos kalėjimas, kuriame jis vykdo „šventas“ apeigas, tampa daugybės egzekucijų demokratams, jo buvusiems ginklo draugams, vieta.

Paskirtas pramonės ministru ir Centrinio banko direktoriumi, eidamas šias pareigas jis randa progą pritaikyti savo politinę doktriną primate Kubai „sovietinį modelį“. Niekinant pinigus, bet gyvenantis privačiuose Havanos kvartaluose, ekonomikos ministras, bet neturintis nė menkiausio supratimo apie ekonomiką, jis galiausiai sužlugdo Centrinį banką. Jis geriau jaučiasi įvesdamas „savanoriško darbo sekmadienius“, savo susižavėjimo Kinija ir Sovietų Sąjunga vaisių, - jis sveikins kultūrinę revoliuciją. Régis Debray (op. cit., p. 185) pažymėjo: „Tai jis, Guevara, o ne Fidelis, sugalvojo 1960 m. įkurti Gvanahos pusiasalyje „pataisos darbų koloniją“ (mes pasakytume - priverstinių darbų)...“

Savo testamente šis Prievartos mokyklos auklėtinis liaupsina „efektyvią neapykantą, kuri iš žmogaus padaro efektyvią, žiaurią, rūšiuojančią ir šaltą žudymo mašiną“ (Régis Debray, op. cit., p. 186). „Aš negaliu būti draugas tam, kuris nepalaiko mano idėjų“, - tvirtina šis fanatikas, savo sūnų pakrikštijęs Vladimiru, Lenino garbei. Dogmatiškas, bejausmis ir netolerantiškas, „Che“ (argentinietišškai) visiškai nesiderina su atviraširdiška ir nuoširdžia kubiečių prigimtimi. Kuboje jis yra vienas iš jaunimo brigadų, atsidavusių naujojo žmogaus kultui, kūrėjų.

Trokštantis eksportuoti revoliuciją jos kubietiškuoju variantu, apakintas antiamerikanizmo, Guevara stengiasi po visą pasaulį propaguoti *guérillas* pagal savąjį lozungą: „Sukurti du, tris... daugybę Vietnamu!“ (1967 m. kovas). 1963 m. jis pabuvoja Alžyre, vėliau - Dar es Salame, paskui nuvyksta į Kongą ir ten susiduria su tokiu Désiré Kablila, marksistu, šiandieniniu Zairo ministru, nesibodinčiu civilių gyventojų žudynėmis.

Castro naudojasi Guevara taktiniais sumetimais. Vos jie kartą susipyksta, Guevara pasitraukia į Boliviją. Mėgindamas pritaikyti partizaninio karo *foco* (židinio) teoriją, iš aukšto žiūrėdamas į Bolivijos komunistų partijos politiką, jis nesusilaukia jokios paramos iš valstiečių, kurie nė vienas nesidės priėjo klajojančių partizanų. Izoliuotas ir persekiojamas Guevara 1967 m. spalio 8 d. sugaunamas, o rytojaus dieną jam įvykdoma mirties bausmė.

Šitaip buvusių maištininkų armija pradeda ateiti į protą. 1959 m. liepą artimas Castro žmogus, aviacijos majoras Diazas Lanzas, atsištatydino ir išvyko į JAV. Kitą mėnesį plūsteli areštų banga; pirmajai pretekstas buvo įtarimas mėginant įvykdyti valstybės perversmą.

Nuo 1956 m. Hubertas Matosas padėjo *barbudoms* Sieroje, savo privačiu lėktuvu juos aprūpino ginklais ir karine amunicija ieškant paramos Kosta Rikoje, išlaisvino Santjagą, antrąjį šalies miestą, vadovaudamas devintajai kolonai „Antonio Guiterras“. Tapęs Kamagvéjaus provincijos valdytoju, bet nepritardamas santvarkos „komunistėjimui“, jis atsisako savo pareigų. Castro čia įžiūri sąmokslą ir paveda vienam *guérilla* didvyriui, Camillo Cienfuegosui, areštuoti Matosą dėl „antikomunistiškumo“. Neatsižvelgdamas į šio pavyzdingo kovotojo nuopelnus, Castro jam surengė „Maskvos proceso Havanoje“ teismą, į kurį kišasi pats. Jis nuolat darė spaudimą teismui: „Aš jums sakau. Pasirinkite: arba aš, arba Matosas!“ ir uždraudžia kalbėti kaltinamajam palankiems liudytojams. Matosas nuteisiamas 20 metų kalėjimo ir išsėdėjo iki paskutinės dienos. Visi jo artimieji buvo pasodinti už grotų.

Nelikus jokios žodžio laisvės, daugelis iš Castro opozicijos pasitraukia į pogrindį, ir netrukus prie jų prisijungia buvusių miesto partizanų, kovojusių prieš Batistą, vadai. Septintojo dešimtmečio pradžioje ši pagrindinė opozicija virto pasipriešinimo judėjimu, kurio būstinė - Eskambros kalnai. Jam priklausė tikri *barbudos*, judėjimas nepritarė priverstinei žemės kolektyvizacijai ir diktatūrai. Raulis Castro pasitelkė visus savo karinius resursus, šarvuočius ir artileriją, taip pat šimtus milicijos būrių, kad greičiau padarytų maištui galą. Norint sunaikinti liaudies sukilimo bazes, maištaujančių valstiečių šeimos buvo iškeldintos. Šimtai jų buvo priverstos persikelti per šimtus kilometrų nuo Eskambros į tabako plantacijų rajoną Pinar del Rijų tolimuosiuose salos vakaruose. Tai buvo vienintelis kartas, kada kastarininkų valdžia ėmėsi gyventojų deportacijos.

Vis dėlto kova nesiliovė penkerius metus. Vis labiau ir labiau izoliuotas, partizaninis judėjimas palengva blėso. Su sukilėliais ir jų

vadovais buvo operatyviai susidorota. Guevara rado gerą progą likviduoti vieną iš buvusių jaunųjų antibatistinio *guérilla* vadų, Jesų Carrerą, kuris dar nuo 1958 m. priešinosi jo politikai. Sužeistas kautynėse, Guevarai atsisakius jo pasigailėti, Carreras buvo nutempas prie egzekucijos stulpo. Santa Klaroje buvo nuteistas 381 sugautas „banditas“. La Lomoje, Kočeso kalėjime, kitais metais, atėjusiais po 1959 m. pergalingo triumfo ir Eskambros partizanų judėjimo likvidavimo, sušaudyta per tūkstantį „kontrrevoliucionierių“.

Atsistatydinęs iš žemės ūkio ministro pareigų, Humberto Sori Marinas mėgina įkurti Kuboje *foco* (ginkluotos kovos židinį). Suimtas ir atiduotas kariniam tribunolui, jis nuteisiamas mirties bausme. Jo motina maldavo Castro malonės, primindama jam, kad juodu su Sori Marinu pažįstami jau nuo šeštojo dešimtmečio. Castro pažadėjo, kad Humberto Sori Marinui bus išgelbėta gyvybė, bet praėjus kelioms dienoms šis buvo sušaudytas.

Po Eskambros partizaninio judėjimo kubiečių žemėje periodiškai buvo mėginama išlaipinti ginkluotus *commandos* (desantų diversonė grupė. – *Vert. past.*). Dauguma jų priklausė Tony Cuesta'os *Liberacion* komandosams ir *Alpha 66* grupėms, įkurtoms septintojo dešimtmečio pradžioje. Dažniausiai bandymai išsilaipinti, kuriuos įkvėpė Castro pavyzdys, nepavykdavo.

1960 m. teisėjai nustoja savo neatšaukiamumo ir pereina į centrinės valdžios pavaldumą: valdžių atskyrimo paneigimas, būdingas diktatūrai.

Visuotinio atsitokėjimo negalėjo išvengti ir universitetas. Jaunas civilinės statybos studentas Pedro Luis Boitelis iškelia savo kandidatūrą į Universiteto studentų federacijos pirmininko postą. Buvęs Batistos opozicijoje, jis taip pat buvo nuožmus Fidelio Castro priešininkas. Paremiant broliams Castro, į šį postą išrenkamas ne Boitelis, o Rolando Cubella, režimo kandidatas. Po kiek laiko Boitelis nuteisiamas 10 metų ir atlieka bausmę ypač griežtame Boniato kalėjime. Kelis kartus paeiliui jis skelbė bado streiką, protestuodamas prieš nežmonišką elgesį. 1972 m. balandžio 3 d. jis vėl pradėjo

badauti, reikalaujamas tinkamų kalinimo sąlygų. Vienam iš kalėjimo pareigūnų Boitelis pareiškė: „Aš paskelbiau bado streiką tam, kad man būtų suteiktos politinių kalinių teisės. Teisės, kurių jūs reikalaujate Lotynų Amerikos šalių diktatūrų kaliniams, bet kurias jūs atsisakote suteikti savo pačių šalies kaliniams!“ Tačiau niekas nepadėjo. Boitelis merdėjo, bet negavo medicinos pagalbos. 45-ąją badavimo dieną jo sveikata pasidarė kritiška; 49-ąją jį išstinka prieškinė būklė. Valdžios pareigūnai vis nesikišo. Gegužės 23 d. 3 valandą ryto, po 53 badavimo dienų, Boitelis mirė. Valdžios pareigūnai neleido motinai pamatyti sūnaus kūno.

L'abai greitai Castro pradeda remtis viena efektyvia žvalgybos tarnyba. „Saugumas“ buvo patikėtas Ramiro Valdésui, o Raúlis Castro paėmė į savo rankas Gynybos ministeriją. Jis atgaivino karinius tribunolus, o netrukus *paredón* - egzekucijos stulpas - tampa įteisintu juridiniu įrankiu.

Kubiečių pavadintas „Raudonuoju gestapu“, Valstybės saugumo departamentas, taip pat vadinamas *Direccion General de Contra-Inteligencia*, gauna karinį krikštą 1959-1962 m. laikotarpiu, tada, kai jis buvo įpareigotas įsiskverbti ir sunaikinti bet kokią opoziciją prieš Castro. Saugumo departamentas vadovavo kruvinam susidorojimui su Eskambros partizanais ir prižiūrėjo, kaip vykdomi priverstiniai darbai. Žinoma, jis reguliavo ir įkalinimo sistemą.

Pasirėmus sovietų pavyzdžiu, Saugumo departamentui nuo pat jo susikūrimo pradžios ima vadovauti Ramiro Valdésas, artimas Castro'ui nuo Siera Madrés laikų. Metams bėgant ši institucija įgavo vis svaresnį ir svaresnį vaidmenį, kol pasiekė tam tikrą autonomiją. Teoriškai ji priklausė „Minit“ - Vidaus reikalų ministerijai. Turėjo keletą padalinių; juos detalizuos aviacijos generolas Del Pino, 1987 m. pabėgęs į Majamį. Kai kurios sekcijos įpareigotos sekti visus administracijos valdininkus. 3-oji sekcija kontroliuoja kultūros, sporto ir meninės kūrybos žmones (rašytojus, kino darbuotojus). 4-osios sekcijos žinioje-ekonomika, Transporto ir komunikacijų ministerija. 6-oji sek-

cija, kurioje dirba daugiau nei tūkstantis agentų, atsakinga už telefono pokalbių pasiklausymą, 8-oji sekcija seka susirašinėjimą, t. y. vągia paslaptis iš pašto korespondencijų. Kitos sekcijos seka diplomatinį korpusą ir atvykėlius iš užsienio. Saugumo departamentas užtikrina Castro sistemos išlikimą, ekonominiais tikslais panaudojant tūkstančius kalinių, kuriems skiriami priverstiniai darbai. Šis departamentas - privileijuotas, turintis neribotas teises pasaulis.

Gyventojams kontroliuoti *Dirección Spécial del Ministerio del Interior* (Vidaus reikalų ministerijos Specialioji valdyba), DEM, verbuoja tūkstančiais *chivatos* (skundikus); DEM darbo yra trys sritys: pirmoji - „informacija“, jos esmę sudaro dosjė apie kiekvieną kubietį; antroji - „nuomonės“, zonduoja gyventojų opinįją; trečioji, „ideologinė linija“, infiltruodama agentus privalo sekti bažnyčias ir kongregacijas.

Nuo 1967 m. „Minit“ turi savo pačios operatyvines sekcijas - *Fuerzas Especiales*. 1995 m. jose dirbo 50 000 žmonių. Šios smogiamosios grupės glaudžiai bendradarbiauja su *Dirección 5* - Penktąja valdyba - ir su *Dirección de Seguridad Personal* - Asmeninės apsaugos valdyba. Asmeninę Castro apsaugą - DSP sudaro trys apsaugos padaliniai, kiekvienas daugiau nei po šimtą žmonių. Papildyta dar „varlėmis“ (narais) ir kariniu jūrų padaliniu, DSP privalo saugoti Fidelį Castro fiziškai. 1995 m. įpareigotos dirbti šį darbą grupės dar labiau išplečiamos - iki kelių tūkstančių žmonių. Be to, ekspertai tiria galimų pasikėsinimų prieš jį scenarijus, degustatoriai tikrina jo maistą, jo žinioje ištisą parą yra specialus medikų korpusas.

Penktosios valdybos specializacija - priešininkų pašalinimas. Šios sekcijos aukomis tapo du tikri Batistos opozicionieriai, virtę antikastarininkais: Elias de la Torriente buvo nužudytas Majamyje, o Aldo Vera, vienas miesto partizaninio karo prieš Batistą vadų, - Puerto Rike. Būdamas tremtyje Majamyje, Hubertas Matosas priverstas pasitelkti dieną ir naktį budinčią ginkluotą apsaugą. Penktoji valdyba įkalina ir tardo Havanos kalėjime Vila Marista, buvusiam Marijos Brolių kongregacijos pastate. Uždareme pasaulyje, nieko nematydamas, visiškai izoliuotas, kalinys psichiškai kankinamas dar labiau nei fiziškai.

Kitas politinės policijos padalinys, *Direccion General de la Intendencia* (Generalinė žvalgybos valdyba), artimesnis klasikinei žvalgybos tarnybai. Jo prioritetinės sritys yra žvalgyba, kontržvalgyba, įsiskverbimas į nekomunistinių šalių administraciją ir tremtinių iš Kubos organizacijas.

Galima sudaryti septintojo dešimtmečio represijų suvestinę: sušaudyta nuo 7000 iki 10 000 žmonių ir politinių kalinių skaičius padidėja iki 30 000. Vadinasi, Castro vyriausybė turėjo labai greitai susiorientuoti, kur pasinaudoti gausiais politiniais kaliniais, Eskambros ir Playa Chirono - Kiaulių įlankos įvykių dalyviais.

Pirmąjį bandymą išplėsti griežto režimo darbus padarė Karinis pagalbinis gamybos padalinys (UMAP), kuris veikė nuo 1964 iki 1967 m. Pradėjusios veikti nuo 1965 m., šio padalinio stovyklos buvo tikros koncentracijos stovyklos, į kurias kaip pakliuvo sumesdavo vienuolius (katalikus, tarp jų ir dabartinį Havanos arkivyskupą, monsinjorą Jaime Ortega, protestantus, Jehovos liudytojus), sutenerius, homoseksualus bei visus, laikomus „potencialiai pavojingais visuomenei“. Kaliniai privalėjo patys statyti barakus, ypač Kamagvejaus rajone. „Socialiai nukrypę nuo normos asmenys“ turėjo paklusti karinei disciplinai, kuri virto nežmoniško elgesio, nepakankamos mitybos ir izoliavimo režimu. Kad išvengtų šio pragaro, kaliniai žalodavosi. Kiti iš čia išeidavo psichiškai sužaloti vien nuo tokio kalinimo. Viena iš šio padalinio funkcijų buvo homoseksualų „perauklėjimas“. Havanos universitetas tapo antihomoseksualinių valymų objektu. Buvo įprasta homoseksualus „teisti“ viešai jų darbo vietose. Prieš įkalinant jie būdavo verčiami pripažinti savo „ydą“, atsisakyti jų, kitaip laukė pašalinimas iš darbo. Tarptautiniai protestai privertė po dvejų metų šias stovyklas uždaryti.

1964 m. Pino saloje įgyvendinama priverstinių darbų programa: „Camillo Cienfuegoso“ planas. Visi kaliniai buvo suskirstyti į brigadas, brigados - į grupes po 40 žmonių, vadinamas *cuadrilla*, kurioms vadovavo seržantas arba leitenantas; joms tekdavo žemės ūkio dar-

bai arba iškasenų gavybos darbai karjeruose, konkrečiai, marmuro karjeruose. Darbo sąlygos buvo sunkios, kaliniai dirbdavo išsirengę, tik su kelnėmis. Vietoj bausmės prasikaltusieji turėdavo dantimis rauti žolę, kiti keletui valandų būdavo panardinami išmatų duobėse.

Kalinimo režimas buvo žiaurus tiek politiniams kaliniams, tiek ir kriminaliniams nusikaltėliams. Prasidėdavo nuo tardymų, kuriuos atlikdavo *Departemento Técnico de Investigaciones*, padalinys, atsakingas už tardymus. Kalinius izoliuodavo ir pasinaudodavo jų fobijomis: viena bijanti vabzdžių moteris buvo uždaryta į kamerą, kurioje knibždėjo tarakonai. Praktikavo žiaurų fizinį spaudimą: kaliniai švino pripildytais batais būdavo verčiami lipti laiptais aukštyn, pasukui nustumiami žemyn. Prie fizinių kankinimų prisidėjo dar psichinės kančios, kurias dažnai stebėdavo gydytojai; kaliniams duodavo pentotalio ir kitų migdomųjų, bet neleisdavo užmigti; Masoros liginėje kaip bausmė buvo plačiai taikomi elektros šokai. Prižiūrėtojai naudojo sargybinius šunis, imdavosi egzekucijų inscenizavimo; nusikaltėlių kameroose nebuvo nei vandens, nei elektros; norėdami nuasmeninti kalinį uždarydavo izoliatoriuje.

Kuboje į atsakomybę buvo žiūrima kaip į kolektyvinį reiškinį, į bausmę - taip pat. Tai dar vienas spaudimo būdas: kalinio artimieji užmoka socialiniais persekiojimais už savo giminės politinį užsiangažavimą. Jų vaikai neturi teisės stoti į universitetą, jų sutuoktiniai netenka darbo.

Reikia skirti „normalius“ kalėjimus nuo griežto režimo (pažodžiui - „saugumo“. - *Vert. past.*) kalėjimų, priklausančių GII (politinei policijai). Kilio 5,5 kalėjimas, esantis šeštajame Pinar dėl Rijaus kelio kilometre, yra ypatingai griežto režimo kalėjimas, išlikęs iki šių dienų. Jam vadovavo kapitonas Gonzalezas, vadinamas El Nato, kuris sąmoningai sumaišė į krūvą politinius kalinius ir kriminalinius nusikaltėlius. Į dviem kaliniams skirtą kamerą sugrūsdavo po septynis ar aštuonis, jie miegodavo ant žemės. Kalėjimo kameros

buvo pramintos *tostadoras* (duonos skrudintuvėmis) dėl nepakeliamo karščio tiek žiemą, tiek vasarą. Kilio 5,5 - uždaras centras, kuriame kaliniai gamina amatininkų dirbinius. Čia yra ir moterų sekcija. Pinar del Rijuje buvo pastatytos požeminės kameros ir tardymo kambariai. Jau keletas metų, kai kankinimas čia labiau psichologinis, o ne fizinis - daugiausia neleidžiama miegoti: gerai pažįstamas būdas nuo ketvirtojo dešimtmečio SSRS. Prie sutrikusio miego ritmo ir laiko nuovokos praradimo prisideda dar grasinimai artimiesiems ir šantažas dėl pasimatymų dažnumo. Kilio 7 kalėjimas Kamagvėje ypatinai žiaurus. 1974 m. dėl riausių čia žuvo 40 kalinių.

Kubos Santjago GII centras, pastatytas 1980 m., turi abejotina privilegiją - labai aukštos ir labai žemos temperatūros kameras. Kaliniai čia žadinami kas 20 ar 30 minučių. Tai gali trukti mėnesių mėnesius. Išrengtiems nuogai, visiškai atskirtiems nuo išorinio pasaulio, daugumai kalinių nuo šių psichinių kankinimų po kiek laiko atsiranda negrįžtami psichikos sutrikimai.

Ilgą laiką liūdniausiai išgarsėjęs buvo Kabanos kalėjimas, kuriame įvykdytos egzekucijos Sori Marinui ir Carrerui. Dar 1982 m. čia buvo sušaudyta apie 100 kalinių. Kabanos „specifika“ buvo sumažintas karceris, vadinamas *ratoneras* (žiurkės urvas). 1985 m. jo buvo atsisakyta. Bet egzekucijos tęsiasi Boniate, ypatingo „saugumo“ kalėjime, kuriame viešpatauja beribis žiaurumas ir dešimtys politinių kalinių mirė nuo bado. Kai kurie išsitepdavo ekskrementais, kad jų neišprievartautų kriminaliniai nusikaltėliai. Boniatas ligi pat šiol tebėra mirtininkų kalėjimas, nesvarbu, ar jie būtų politiniai kaliniai, ar kriminaliniai nusikaltėliai. Jis garsus ir dėl savo kamerų su grotomis - *tapiadas*. Dešimtys kalinių jose mirė negavę medicinos pagalbos. Poetai Jorge Vallsas, turėjęs kalėti 7340 dienų, ir Ernesto Diazas Rodriguezas bei komendatas Eloy Guttierrezas Menoyo paliudijo, kokios nepaprastai sunkios ten buvo sąlygos. 1995 m. rugpjūtį politiniai kaliniai kartu su kriminaliniais ten paskelbė bado streiką dėl apverktinų gyvenimo sąlygų: užkrėsto maisto ir infekcinių ligų (šiltinės, leptospirozės). Streikas truko beveik mėnesį.

Kai kurie kalėjimai vėl pradėjo naudoti geležinius narvus. Septintojo dešimtmečio pabaigoje Tres Macios del Orientės kalėjime į *gavetas* (narvus), iš pradžių skirtus kriminaliniams, grūsdavo politinius kalinius. Tai 1 m pločio, 1,8 m aukščio ir 10 m ilgio kamera. Taip uždaryti, baisioj ankštumoj, be vandens ir higienos, sumaišyti politiniai ir kriminaliniai kaliniai turėdavo ištūnoti savaites, neretai - mėnesius.

Septintajame dešimtmetyje kaip baudmė buvo sumanyta *requisas* (rekvizijos). Nakties vidury kalinius pažadindavo ir žiauriai mušamus išvarydavo iš kameros. Sužvėrėję nuo smūgių, dažnai nuogi, jie būdavo verčiami susirinkti į vieną vietą ir laukti, kol pasibaigs inspektavimas, kad vėl galėtų grįžti į savo kameras. *Requisas* galėdavo kartotis po keletą sykių per mėnesį.

Artimųjų apsilankymai prižiūrėtojams duoda progą kalinius pažeminti. Kabanoje jie turėdavo pasirodyti savo šeimai nuogi. Įkalinti vyrai turėdavo žiūrėti, kaip intymiai apieškomos jų žmonos.

Ypač tragiška Kubos kalėjimuose moterų padėtis, nes jos atiduodamos besaikiam prižiūrėtojų sadizmui. Nuo 1959 m. per 11 000 moterų buvo nuteistos dėl politinių priežasčių. 1963 m. jos buvo uždarytos Gvanajos kalėjime. Surinkti liudijimai tvirtina, kad jos būdavo mušamos ir visokiausiais būdais žeminamos. Vienas pavyzdys: prieš eidamos į dušą, kalinės turėdavo nusirengti sargų akivaizdoje, jų daužomos. Potosi stovykloje, Las Viktorijos de las Tunaso zonoje, 1986 m. buvo kalinama 3000 moterų - nusikaltėlių, prostitučių ir politinių kalinių, - visos sumaišytos draugėn. Havanoje Nuevo Amnacer (Naujosios Aušros) kalėjimas išliko pats svarbiausias. Doktorė Martha Frayde, ilgametė Castro draugė, aštuntajame dešimtmetyje Kubos atstovė prie UNESCO, aprašė šį kalėjimą, kur gyvenimo sąlygos buvo nepaprastai sunkios: „Mano kamera buvo 6 x 5 m. Mūsų čia buvo 22, miegodavome ant vienas virš kito išdėstyti dviejų ar trijų gultų. [...] Į mūsų kamerą kartais sugrūsdavo net 42. [...] Higienos sąlygos darėsi visiškai nebepekiamos. Bakai, kuriuose turėjome praustis, užsikimšdavo nuo nešvarumų. Nusiprausti pasidarė visiškai nebeįmanoma. [...] Pritrūko vandens, buvo neįmanoma išvalyti per-

sipildžiusius tualetus. Išmatos liejosi per kraštus. Iš tualetų srūvantis ekskrementų klanas atplaukė iki mūsų kamerų. Vėliau nesulaikoma srove jis plūdo koridoriais, laiptais, iki pat daržo. [...] Politinės kalinės [...] sukėlė tokį triukšmą, kad kalėjimo vadovybė nusprendė iškviešti sunkvežimį cisterną. Su pašvinkusiu vandeniu iš sunkvežimio mes plovėme ekskrementus. Bet cisternos vandens neužteko, ir toliau reikėjo gyventi šiame dvokiančiame marmale, kuris buvo iškuoptas tik po kelių dienų"⁸.

Viena iš pačių didžiausių koncentracijos stovyklų įsikūrusi Kamagvėjaus rajone - El Manbi stovykla, kurioje devintajame dešimtmetyje buvo per 3000 kalinių. Sibonėjaus stovykla, kur dar ir dabar gyvenimo sąlygos, kaip ir maistas, yra šlykštūs, turi abejotiną privilegiją - šunyną. Vokiškieji aviganiai paleidžiami ieškoti pabėgusių kalinių.

Kuboje veikia griežto režimo darbų stovyklos. Negrįžusius į savo kalinimo vietą nuteisia stovyklos vidaus liaudies teismas ir persiunčia į griežto režimo stovyklą, kur *Consejos de trabajo de los presos* (kalinių tarybos darbo klausimais) atlieka tokį pat vaidmenį, kaip ir nacių stovyklų prižiūrėtojų (*Kapo*) tarybos: šie „patarėjai“ teisia ir baudžia savo kolegas kalinius.

Dažnai kalėjimas pats savo nuožiūra padidina bausmes. Tam, kuris maištauja, prie pradinio nuosprendžio pridedama dar papildomai kalėjimo paskirta bausmė. Antroji bausmė taikoma atsisakius nešioti bendrą uniformą arba dalyvauti „reabilitacijos planuose“ ir už bado streiką. Šiuo atveju teismai, traktuodami, kad kalinys norėjo pasikėsinti į valstybę, priverstiniu būdu skiria bausmę už nusikaltimą *post delictum* (po nusikaltimo), kuri iš tikrųjų reiškia tai, kad vieniems ar dviems metams bus pratęsiamas įkalinimo darbo stovykloje laikas. Neretai pasitaiko, kad tokiu būdu kaliniui dar papildomai pridedama trečdalis ar pusė jam priteisto kalėti laiko. Nuteistas 10 metų kalėti Boitelis tokios sistemos būdu sukaupė net 42 metus.

⁸ Martha Frayde, *Écoute Fidel*, Denoël, 1987.

Arko Iriso stovykla, įsikūrusi prie Santjago de Las Vegaso, skirta 15 000 paauglių. Ji ne vienintelė: salos pietryčiuose dar veikia Nueva Vida (Naujo gyvenimo) stovykla. Paloso zonoje yra Kapitolio - specializuota internatinė stovykla, skirta vaikams nuo dešimties metų amžiaus. Paaugliai kerta cukranendres arba gamina rąkų darbo dirbinius, visiškai taip pat kaip ir tie vaikai, kuriuos siunčia stažuotis į Kubą Angolos išlaisvinimo liaudies judėjimas arba dešimtojo dešimtmečio Etiopijos valdžia. Kitiems stovyklų ir kalėjimų auklėtiniams, homoseksualams skiriamas įvairus kalinimo režimas: prie priverstinių darbų ir Karinio pagalbinio gamybos padalinio prisideda „klasikinis“ pasodinimas už grotų. Kartais jiems paskiriamas specialus kvartalas kalėjimo aptvare, kaip, pvz., Nueva Karceral de la Habana del Este.

Visiškai beteisis kalinys priverčiamas dalyvauti „reabilitacijos plane“, kuriuo numatomas jo sugrįžimas į socialistinę visuomenę. Šis planas susideda iš trijų etapų: pirmasis, vadinamas „maksimalaus saugumo periodu“, vyksta kalėjime; antrasis, vadinamas „vidutiniu saugumu“, vyksta *granjoje* (barake); trečiasis, vadinamas „minimaliu saugumu“, vyksta „atviru frontu“.

„Vykdantys planą“ kaliniai dėvėdavo mėlyną uniformą (*azul*), kaip ir kriminaliniai. Iš tikrųjų šiuo gudravimu režimas mėgino sumaišyti į krūvą politinius ir kriminalinius. Atsisakiusius vykdyti planą politinius kalinius apvilkdavo geltona Batistos armijos uniforma (*amarilio*), kuri buvo baisiausias įžeidimas daugeliui kalinių, atėjusių iš antibatistinių kovotojų gretų. Šie „nedisciplinuoti“, pasipriešinę planui kaliniai (*plantado*) ryžtingai atsisakydavo tiek vienos, tiek kitos aprangos. Valdžios pareigūnai juos palikdavo kartais metų metus su vienomis kelnėmis, - iš čia jų pavadinimas *calzoncillos*, - ir jiems būdavo uždrausti bet kokie pasimatymai. Hubertas Matosas, vienas iš jų, liudija: „Šitaip aš išgyvenau keletą mėnesių ir be uniformos, ir be pasimatymų. Buvau uždarytas vienutėje paprasčiausiai dėl to, kad atsisakiau paklusti valdžios savivalei. [...] Verčiau

buvo man likti nuogam tarp kitų, taip pat išrengtų kalinių, baisiausiai ankštumoje".

Perėjimas iš vieno etapo į kitą priklauso nuo „karininko perauklėtojo“; paprastai perauklėdamas jis nori priversti kalinį paklusti fizinio ir moralinio išsekimo priemonėmis. Carlosas Franqui, buvęs šios sistemos valdininkas, šitaip analizuoja jos dvasią: „Tas, kuris priešinasi, yra ligonis, o policininkas - jo gydytojas. Kalinys taps laisvas, vos tik policininkas ims juo pasitikėti, jei kalinys atsisako „gydytis“, laikas nesvarbu“.

Nuo pačių sunkiausių nusizengimų apsivaloma kalėjime. Kabanos kalėjimas, kuris 1974 m. buvo uždarytas, turėjo vieną specialų kvartalą, skirtą civiliams kaliniams (antroji zona), o kitą - kariškiams (pirmoji zona). Antroji zona tuojau pat tapo perpildyta daugiau nei tūkstančiu žmonių, išskirstytų po 30 m ilgio ir 6 m pločio koridorius. Buvo taip pat kalėjimų, kurie priklausė GII, politinei policijai.

Gavusieji lengvas - nuo trejų iki septynerių metų - bausmes paskiriami į *frontás* arba *granjas*. Granja - kastrininkų išradimas. Tai barakai, patikėti Vidaus reikalų ministerijos apsaugai, kuri turi teisę šauti į bet kurį kalinį, mėginantį pabėgti⁹. Apjuosti keliomis eilėmis spygliuotos vielos ir miradorais (sargybos bokšteliais), jie primena sovietines pataisos darbų kolonijas. Kiekviename barako skyrelyje galėjo sutilpti nuo penkių iki septynių kalinių. Kalinimo sąlygos - siaubingos: dirbama nuo 12 iki 15 valandų per dieną, visagaliai prižiūrėtojai nesivaržo durtuvų smūgiais paraginti kalinius spartinti tempą.

Frontás - tai darbo aikštelės, kur kalinys paskiriamas gyventi, paprastai karinės vyresnybės priežiūroje. Tai dažniausiai statybos, kalinių skaičius čia nuo 50 iki 100, kartais, jei statyba svarbi, - iki 200. *Granjų* kaliniai - politiniai ar kriminaliniai - gamina pusfabrikačius elementus, *frontás* kaliniai juos sumontuoja. Kiekvieno mė-

⁹ Alfredą Carrioną prižiūrėtojas, pramintas „Didžiuoju Jaguėjumi“, užmušė už tai, kad jis bandė pabėgti iš Granja Melena 2 kolonijos.

nesio pabaigoje *frontás* kalinys turi tris laisvas dienas. Kaip sako liudytojai, ten maistas geresnis nei kitose kolonijose. Visi *frontás* yra savarankiški, taip kalinius lengviau valdyti ir išvengiama pernelyg didelės politinių kalinių, galinčių įkurti disidentų židinius, koncentracijos.

Toks sistemos tipas grindžiamas tam tikru ekonominiu interesu¹⁰. Pvz., visi kaliniai mobilizuojami kirsti cukranendres, *Zafra*. Kalėjimų viršininkas Papito Struchas, atsakingas už kalėjimus Orientės rajone salos pietuose, 1974 m. pareiškė: „Kaliniai sudaro saloje pagrindinę darbo jėgą“. 1974 m. atliktų darbų vertė prašoko 348 milijonus dolerių. Valstybinės organizacijos naudojami kaliniais. Antai visuomeninių darbų ir žemės ūkio plėtros ministerijos (DESA) darbuose 60% darbo jėgos sudarė kaliniai. Kaliniai dirba dešimtyse Los Vales de Pikaduros fermų, kurių pavyzdžiu demonstruojamas darbo poveikis perauklėjimui. Šiose fermose lankėsi dešimtys vyriausybės rango svečių, kartu ir valstybės vadovų, kaip Leonidas Brežnevas, Houari Boumediene'as ir 1974 m. - François Mitterrand'as.

Politiniai kaliniai (laisvai samdomas darbas naudotas minimaliai, pasitelkta tik keletas specialistų) pastatė visas provincijos vidurines mokyklas. Orientėje, Kamagvéjuje, kaliniai pastatė per 20 politechnikumų. Visoje saloje daugybė cukraus fabrikų laikosi jų darbu. Savaitraštis *Bohemia* smulkiai išvardijo kitus kalinių atliktus darbus: Havanos provincijoje - pienines, galvijų auginimo kompleksus; Pinar del Rijuje - vidurines mokyklas ir dailidžių dirbtuves; Matanzas - kiaulidę, pieninę, dailidžių dirbtuvę; Las Viljase - dvi vidurines mokyklas ir 10 pieninių... Į darbo planus, metai iš metų didinamus, įtraukiama vis daugiau ir daugiau kalinių.

1960 m. rugsėjį Castro įkūrė Revoliucijos gynybos komitetus. Šių kvartalų komitetų pagrindas yra *cuadra*, grupė namų; paskiriamas už ją atsakingas žmogus ir jam pavedama sekti visų gyventojų

¹⁰ Vyriausybės savaitraštis *Bohemia* 1973 m. balandį pripažino „kalinių kontrrevoliucionierių panaudojimu visuomenei naudingoms užduotims“.

„kontrevoliucinius“ kėslus. Toks visuomenės kontroliavimas yra ypatingai kruopštus. Norint sutrukdyti „priešo infiltraciją“, komiteto nariai kviečiami dalyvauti susirinkimuose ir siunčiami į reidus. Ši sekimo ir įskundinėjimų sistema taip įsiskverbia, kad tarp šeimų nebelieka artimų santykių.

Revoliucijos gynybos komitetų galutinis tikslas visiškai atsiskleisdė, kai 1961 m. kovą, kurstant R. Valdesui, saugumo viršininkui, per vieną savaitgalį buvo surengti masiniai areštai. Čia buvo vadovaujama komitetų sudarytais sąrašais ir pagal juos apklausinėta per 100 000 žmonių; keletas tūkstančių iš jų paimti į įkalinimo centrus: tam skirtus stadionus, pastatus, sporto sales.

Ypač sukrėtė kubiečius masinis bėgimas iš Marielio uosto 1980 m. Sukrėtė dar ir todėl, kad jį lėmė šie komitetai, remdamiesi *actos de repudio* (nepripažinimo aktais), kurių tikslas - išstumti iš visuomenės ir moraliai palaužti priešininkus, nuo šiolei vadinamus *gusanos* (žemės kirminais), bei jų šeimas. Apstojusi priešininko namą, kupina neapykantos minia apmėto jį akmenimis ir išlieja pyktį ant jo gyventojų. Sienos išmarginamos katriškais lozungais. Policija įsikiša tik tada, jei „masių revoliuciniai veiksmai“ darosi fiziškai pavojingi aukai. Ši beveik linčo teismo praktika kursto tarpusavio neapykantą saloje, kur visi pažįsta vienas kitą. *Repudio* aktai nutraukia saitus tarp kaimynų, pažeidžia visuomenės vieningumą tam, kad primestų visagalės socialistinės valstybės valią. Šauksmais „Afuera gusano!“ („Žemės kirmine, lauk!“), „CŽV agente!“ ir, žinoma, „Tegyvuoja Fidelis!“ nušvilpiama auka neturi jokių juridinių gynimosi priemonių. Kubos žmogaus teisių komiteto pirmininkas Ricardo Bofillas turėjo paklusti 1988 m. nepripažinimo aktui. 1991 m. to paties akto auka tapo Krikščionių išlaisvinimo judėjimo pirmininkas Oswaldo Payas Sardinas. O kubiečiams pavargus nuo tokių visuomeninės neapykantos orgijų, valdžios pareigūnai kviesdavosi užpuolikus iš kitų kvartalų, ne iš to, kuriame gyveno jų aukos.

Pagal Konstitucijos 16-ąjį straipsnį valstybė „organizuoja, vadovauja ir kontroliuoja ekonominę veiklą sutinkamai su Ekonominės ir socialinės plėtros vieningo plano direktyvomis“. Už šios kolektyvinės frazeologijos slypi proziškesnė tikrovė: kubietis nėra nei savo darbo jėgos, nei savo pinigų šeimininkas savo paties šalyje. 1980 m. per šalį nuvilnijo nepasitenkinimo ir neramumų banga: buvo sudegintos bazės (sandėliai). DSE - Valstybės saugumo departamentas tučtuojau areštavo 500 „priešininkų“, mažiausiai per 72 valandas. Vėliau saugumo tarnybos braunasi į provinciją, uždraudžia valstiečių turgus, visoje šalyje paskelbiama plati kampanija prieš juodąją rinką - spekuliantus.

1971 m. kovo mėnesį priimtas įstatymas Nr. 32 uždraudė neat-eiti į darbą. 1978 m. viešai paskelbtas „prevencinio pavojingumo“ įstatymas. Kitaip tariant, nuo šiolei kiekvienas kubietis galėjo būti areštuotas, nesvarbu kokių pretekstu, jei valdžios pareigūnai nutars, kad jis kelia pavojų valstybės saugumui, netgi jei jis nebus įvyk-dęs konkretaus tokio pobūdžio akto. Iš tikrųjų šis įstatymas laiko nusikaltimu bet kokią pareikštą mintį, neatitinkančią santvarkos ka-nonų. Kiekvienas tampa potencialiai įtartinas.

Pagal Karinio pagalbinio gamybos padalinio patirtį režimas panaudojo privalomą karinę tarnybą atliekančius jaunuolius. 1967 m. įkurta Revoliucijos Šimtmečio jaunimo kolona 1973 m. tapo *El Ejército juvenil del Trabajo* (jaunimo darbo armija). Tai pusiau sukarinta organizacija, jaunimas dirba laukuose ir statybose, dažniausiai siau-bingomis sąlygomis, pagal sunkiai pakeliamą darbo valandų tvarka-raštį, už juokingai menką septynių pesų atlyginimą - 1997 m. tai su-darė trečdalį dolerio.

Toks buvo Kubos visuomenės sukarinimas prieš pat prasidedant karui Angoloje. Kiekvienas atlikęs tarnybą kubietis turėjo pateikti savo bilietą karinio komiteto kontrolei ir ten prisistatyti kas šeši mė-nesiai savo statuso (darbo, adres) patikrinimui.

¹¹ Kalbama apie 1868 m. sukilimo prieš Ispaniją šimtmetį.

Nuo septintojo dešimtmečio kubiečiai „balsavo irklais“. Pirmieji masiškai bėgti iš Kubos 1961 m. pradėjo žvejai. *Balsero*, kubietiškas Pietryčių Azijos *boat-people* ekvivalentas, įeina į salos žmogiškąjį įvaizdį, kaip ir cukranendrių kirtėjas. Castro griebiasi sureguliuoti vidinę įtampą saloje trėmimais iš šalies. Tai vyko nuo pat pradžių iki aštuntojo dešimtmečio vidurio. Daugelis pasitraukė į Floridą arba į amerikiečių Gvantanamo bazę.

Bet apie šį fenomeną įvykus 1980 m. balandžio krizei sužino visas pasaulis. Kad galėtų pabėgti nuo nebeapakeliamos kasdienybės, tūkstančiai kubiečių užgriuvo Peru ambasadą Havanoje, reikalaudami išvykimo vizų. Po kelių savaičių valdžios pareigūnai leido 125 000 Kubos gyventojų iš tuomet priskaičiuojamų 10 milijonų išvykti iš šalies per Marielio uostą. Castro tuo pasinaudojo tam, kad „išleistų į laisvę“ psichinius ligonius ir smulkius nusikaltėlius. Šiais masiniais pasitraukimais buvo reiškiamas nepritarimas santvarkai, nes *Marielitos*, - taip jie buvo vadinami, - buvo iš pačių kukliausių visuomenės sluoksnių, kuriems santvarka neva rodė didelį dėmesį. Baltaodžiai, mulatai ir negrai, dažniausiai jaunimas, spruko nuo kubietiškojo socializmo. Po Marielio epizodo daugybė kubiečių panoro išvykti iš šalies ir įsirašė į sąrašus leidimui gauti. Praėjus 17 metų, jie vis tebelaukia to leidimo.

1994 m. vasarą Havana pirmą kartą po 1959 m. virto žiaurių maištų arena. Norintieji išvykti iš šalies, negalėdami patekti ant *bal-sas*, laimės plaustų, susirėmė su policija. Kolombo kvartalo gatvės ir jūros pakrantė Malekonas buvo nusiaubta. Tvarkai atkurti buvo areštuota keletas dešimčių žmonių, galiausiai Castro vėl davė leidimą pasitraukti 25 000 kubiečių. Nuo to laiko išvykstančiųjų srautas nemažėja, o amerikiečių Gvantanamo ir Panamos bazės perpildytos pačių savanoriškų pabėgėlių. Castro pamėgino sustabdyti tuos pabėgimus plaustais, pasiųsdamas sraigtasparnius su smėlio maišais bombarduoti šių trapių laivelių. Apie 7000 žmonių žuvo jūroje 1994 m. vasarą. Manoma, kad trečdalis *balseros* bėgdami žuvo. Per trisdešimt metų arti 100 000 kubiečių bandė pabėgti jūros keliu.

Pridėjus įvairias masines emigracijas, išeitų, kad 20% Kubos piliečių yra pasitraukę. Iš bendro Kubos gyventojų skaičiaus - vienuolikos milijonų - arti dviejų milijonų gyvena už salos ribų. Suiro šeimų struktūra, nebėra tų šeimų, kurios išsibarstė tarp Havanos, Majamio, Ispanijos ar Puerto Riko...

Nuo 1975 iki 1989 m. Kuba rėmė marksistinį-lenininį Angolos išlaisvinimo liaudies judėjimo (šis judėjimas - akivaizdus Yveso Santamaria'os indėlis) režimą, kuriam priešinosi Jono Savimbi'o UNITA.

Prie nesuskaičiuojamų „bendrininkų“ ir dešimties „patarėjų specialistų“ Havana pridėjo dar 50 000 vyrų ekspedicinį korpusą¹². Kubos armija Afrikoje elgėsi kaip užkariautoje žemėje. Klestėjo sidabro, dramblio kaulo, deimantų prekyba ir vietinė korupcija. Kai 1989 m. Niujorko sutartys sankcionavo konflikto pabaigą, Kubos kariuomenė, daugiausia iš tamsiaodžių, buvo repatrijuota. Bet jos nuostoliai vertinami nuo 7000 iki 11 000 žuvusiųjų.

Visa tai patyrus, susvyravo daugelio karininkų įsitikinimai. Generolas Arnaldo Ochoa, ekspedicinio korpuso Angoloje vadas, ima rengti sąmokslą prieš Castro. Jis buvo suimtas, vėliau kartu su keliais ginkluotųjų pajėgų ir saugumo tarnybos aukštais pareigūnais, tarp jų ir broliais La Guardia, nuteistas karinio tribunolo. Broliai buvo įsivėlę į narkotikų gabenimą, prisidengę specialia tarnyba MC, kurią kubiečiai pervadino „Marihuana y Cocaina“. Visiškai kitoks buvo Ochoa'os, kuris iš Angolos turėjo parsigabenęs tik šiek tiek dramblio kaulo ir deimantų, atvejis. Iš tikrųjų Castro puikiai pasinaudojo šia proga, kad atsikratytų potencialaus priešininko, kuris savo prestižu ir aukštomis politinėmis pareigomis galėjo pakreipti visuomenės nepasitenkinimą savo nuožiūra. Nuteisus Ochoą

¹² Castro siekimas palaikyti revoliucijas už Kubos ribų neblėsta iki pat devintojo dešimtmečio. 1979-1980 m., stengdamasis palaikyti prosovietinį socialistinį Moriso Bishopo režimą, jis pasiūnčia 600 karo patarėjų į Grenadą. 1983 m., per savo intervenciją, amerikiečiai paėmė į nelaisvę 750 kubiečių.

ir įvykdžius jam mirties bausmę, buvo valoma armija, o tai ją dar labiau destabilizavo ir traumavo. Suvokdamas karininkų nepritarimą režimui, Castro paskyrė Vidaus reikalų ministerijos vadovu vieną artimą Raúliui Castro generolą, o jo pirmtakas (buvęs vidaus reikalų ministras) buvo apkaltintas „korupcija ir apsileidimu“. Nuo tolei režimas rimtai pasikliauti gali tik aklų specialiųjų tarnybų atsidavimu.

1978 m. buvo nuo 15 000 iki 20 000 politinių kalinių. Daugelis atėjo iš M-26, antibatistinių studentiškų judėjimų, Eskambros ar buvusių Kíaulių įlankos partizanų. 1986 m.¹³ priskaičiuojama nuo 12 000 iki 15 000 kalinių, uždarytų išskirstytuose po visą salą „regioniniuose“ kalėjimuose. Prie to šiandieną dar prisideda daugybė priverstinių *frontás* iš 50, 100 ar 200 kalinių brigadų. Kai kurie *frontás* organizuojami miestuose. Devintojo dešimtmečio pabaigoje Havanoje jų buvo šeši. Vyriausybė pripažino, kad yra nuo 400 iki 500 politinių kalinių. Tačiau 1997 m. pavasarį Kuboje siūbtelėjo nauja areštų banga. Jeigu tikėsime, ką sako Kubos žmogaus teisių atsakingi pareigūnai, daugelis patys buvę kaliniai, Kuboje nebetaikomi fiziniai kančiniai. Tų pačių pareigūnų ir *Amnesty International* nuomone, 1997 m. politinių kalinių (vyrų, moterų ir paauglių) skaičius turėtų būti nuo 980 iki 2500.

Nuo 1959 m. per 100 000 kubiečių pabuvojo stovyklose, kalėjimuose ar *atviruose frontas*. Nuo 15 000 iki 17 000 - sušaudyti. „Nėra duonos be laisvės, nėra laisvės be duonos“, - skelbė 1959 m. jaunas advokatas Fidelis Castro. Bet, kaip patikslino vienas disidentas prieš prasidedant „specialiam režimui“ - sovietinės pagalbos nutraukimui: „Net ir maistu aprūpintas kalėjimas visada lieka kalėjimu“.

Tironas, prieš kurį, rodos, laikas bejėgis, Castro, susidūręs su savo režimo pralaimėjimais ir sunkumais, kuriuos patiria Kuba,

¹³ Tuo pačiu laikotarpiu maždaug 35 000 jaunuolių pasiunčiami priverstiniais darbams - baudžiamoji ar auklėjamoji priemonė - vietoj patriotinės karinės tarnybos.

1994 m. tvirtino, kad jis [verčiau] „mirtų negu atsisakytų revoliucijos“. Kokią kainą dar turės sumokėti kubiečiai, kad patenkintų jo puikybę?

NIKARAGVA: TOTALITARINIO PLANO ŽLUGIMAS

Maža, tarp Salvadoro ir Kosta Rikos įsiterpusi, Centrinės Amerikos šalis Nikaragva pasižymi kruvinių politinių sukrėtimų tradicija. Keletą dešimtmečių paeiliui ją valdė Somozos šeima ir jos galva, generolas Anastasio Debayle Somoza, 1967 m. vasarį „išrinktas“ Respublikos prezidentu. Palengva baisios Nacionalinės gvardijos smurtu Somozos šeima užgrobė maždaug 25% dirbamų žemių ir didžiąją dalį tabako, cukraus, ryžių ir kavos plantacijų bei gamyklų.

Ši padėtis išprovokavo ginkluotos opozicijos atsiradimą. Imdami pavyzdį iš kubietiškojo modelio, Carlosas Fonseca Amadoras ir Tomas Borge įkūrė Sandinistinį nacionalinio išsivadavimo frontą (FSLN), pavadintą Cesaro Sandino, valstiečio, organizavusio prieškarinį *guérilla* ir nužudyto 1934 m., vardu. Nepalaikomam iš išorės Frontui buvo sunku išlaikyti kelis *guérilla* židinius. 1967 m., kilus maištams sostinės Managvos gatvėse, Nacionalinė gvardija nužudė mažiausiai 200 žmonių. 1978 m. nužudžius Pedro Joaquimą Chamorro, liberaliojo laikraščio *La Prensa* savininką, Frontas, kurį daugelį metų rėmė Kuba, pradėjo partizaninį karą. Tada tarp Fronto ir somozininkų gvardijos įsižiebė tikras pilietinis karas. 1978 m. vasario 22 d. sukilo Masajos miestas. Rugsėjūtį *guérilla* komendantas Edenas Pastora užima Somozos prezidentinius rūmus Managvoje ir išlaisvina daug atsakingų Fronto veikėjų. Rugsėjį Nacionalinė gvardija, norėdama atsiimti Esteli, bombarduoja miestą napalmu ir gatvės susirėmimuose nužudo daug civilių gyventojų. 160 000 žmonių išvyko iš Nikaragvos į kaimyninę Kosta Riką. 1979 m. balandį Esteli ir Leonės miestai vėl sukyla, Granada taip pat. Revoliucionierių pastangos, koordinuotos dar geriau nei anks-

tesniais metais, labai pravertė - jiems pavyko nuteikti prieš somozininkus beveik pusę gyventojų. Birželį sukilo Managva, o 1979 m. liepos 17 d., praradęs bet kokią tarptautinę paramą, diktatorius buvo priverstas išvykti iš šalies. Pilietinis karas ir represijos bus nusinešę nuo 25 000 iki 35 000 gyvybių; sandinistai paskelbs 50 000 aukų skaičių. Šiaip ar taip, kaina, kurią sumokėjo ši trijų milijonų gyventojų šalis, buvo didžiulė.

Ortega ir Pastora: du revoliuciniai maršrutai

Du nikaragviečiai dar būdami labai jauni sužino, kas yra Somozos kalėjimai. Pastora, kilęs iš vidutiniosios vietinės buržuazijos, teturi 20 metų, kai Kuboje triumfuoja *barbudos*. Ortega gimė 1945 m. paprastų žmonių šeimoje. Septintojo dešimtmečio pradžioje jis kovoja antisomozininkų jaunimo organizacijų gretose.

Sandinistinis nacionalinio išsivadavimo frontas, kurį 1961 m. įkūrė Carlosas Fonseca Amadoras ir Tomás Borge, jungia įvairias tendencijas. Beje, abu jo įkūrėjai skelbia skirtingus požiūrius. Amadoras - kastrininkas, o Borge vadovaujasi Mao Zedongu. Metams bėgant Fronto viduje išsiskiria trys srovės. Pirmoji - „ilgas liaudies karas“ (maoistinė pakraipa), pirmenybę teikianti kovai, pradėdant nuo kaimų. Antroji - Amadoro ir Jaime Wheelocko marksistinė-lenininė arba „proletarinė“ tendencija, besiremianti gimstančiu proletariatu. Trečioji - disidentų marksistų bei demokratų „terseristinė“ arba „sukilimo“ srovė, kuri veikia prie miesto sukiliminių struktūrų; šiai kryptiai priklauso Pastora ir Ortega, kuris netrukus prisidės prie proletarininkų. Danielio Ortegos tikslas - susikrauti politinį kapitalą, todėl jis grįžo prie revoliucijos. Pastoros tikslas - atkeršyti už savo tėvą, demokratą opozicionierių, kurį nužudė somozininkų gvardija. Po 1967 m. neramumų, kuriuos sukėlė suklastoti prezidento rinkimai, Pastora areštuojamas. Kankinamas (mušamas iki kraujų, verčiamas gerti savo kraują), vėliau paleistas, jis rengia keršto savo kankintojams operaciją. Jį lydi du *guérilleros* (partizanai) - Danielis ir Humberto Ortegos. Vėliau Danielis Ortega

įklius į somozininkų policijos nagus. Edenas Pastora savo ruožtu toliau rengiasi partizaniniam karui. Priėmimo pas Fidelį Castro jis dar kartą patvirtina savo atsidavimą parlamentinei demokratijai ir užmezga ryšius su Centrinės Amerikos demokratais, tokiais kaip kostarikietis Fugueréas ir panamietis Torrijosas. Mainais už vieną aukštą somozininkų asmenį 1974 m. Ortega paleidžiamas. Jis nedelsdamas pirmuoju lėktuvu išskrenda į Havaną. Pastara lieka su savo kovos draugais.

1977 m. spalį įvairiuose Nikaragvos miestuose organizuojami maištai. Persekiojami gvardijos, apšaudomi somozininkų aviacijos, Pastara ir Ortega pasislepia džunglėse. 1978 m. sausį šalyje atmosfera įkaitusi. Tų pačių metų rugpjūtį Pastara šturmu paima Deputatų rūmus. Jis išlaisvina visus politinius kalinius, tarp kurių yra ir Tomas Borge. Danielis Ortega buvoja tai Havanoje, tai Nikaragvos Šiaurės fronte. Per išpuolį Masajoje žūsta vienas iš Danielio brolių - Camillo Ortega. Gerai ginkluotas, talkinamas Kubos patarėjų, sukilimas išsiplėčia. Jau net pradeda grįžti į Nikaragvą Kuboje prisiglaudęs Fronto vadovaujantis personalas. Managvos pietuose Pastara ir jo *muchachos* įnirtingai kovoja prieš gvardijos elitinius dalinius.

Po sandinistų pergalės 1979 m. liepą Pastara paskiriamas vidaus reikalų viceministru, o Ortega - niekas dėl to nenustebs - Respublikos prezidentu. Ortega atvirai lygiuojasi į Kubą. Managvą užplūsta Kubos kariniai „patarėjai“ ir „internacionalistai“. Pastara, vis vienišesnis, įrodinėja savo atsidavimą parlamentinei demokratijai. Galiausiai nusivylęs Edenas Pastara 1981 m. birželį atsistatydina ir ima burti šalies pietuose ginkluotą pasipriešinimą.

Nugalėję antisomozininkai netruko susivienyti į Nacionalinę rekonstrukcijos ir valdymo chuntą, jungiančią įvairių kryptių (socialistų, komunistų, taip pat ir demokratų bei nuosaikiųjų) atstovus. Ši chunta pateikia penkiolikos punktų programą, numatančią įgyvendinti demokratinę santvarką, grįstą visuotiniu balsavimu ir laisvu politinių partijų organizavimu. Bet kol kas vykdomoji valdžia liko chuntos, kurioje sandinistai turi persvarą, rankose.

Chunta orientuojasi į išimtinius ryšius su Kuba¹⁴, bet neatmeta ir Vakarų pagalbos Nikaragvai, kuriai pilietinis karas atnešė iki 800 milijonų dolerių nuostolių. Tačiau labai greitai demokratai išstumiami. Nuo 1980 m. kovo Pedro Joaquimo Chamorro našlė Violeta Chamorro, viena iš didžiųjų antisomozininkų judėjimo figūrų, atsistatydino, netrukus ją pasekė kitas lyderis, Adolfo Robelo. Be kita ko, jie nesutiko, kad Frontas valdytų Valstybės tarybą.

Greta su šia politine krize chunta, kurioje nuo šiolei dominuoja Frontas, įkuria slaptąją policiją. Sandinistai suformuoja ginkluotąsias pajėgas, 6000 partizanų 1979 m. suburdami į vieną armiją, kurioje po dešimt metų bus 75 000 vyrų. 1980 m. įvedama privaloma karo tarnyba: vyrai nuo 17 iki 30 metų amžiaus mobilizuojami ir patenka karinių tribunolų, įkurtų 1980 m. gruodį, jurisdikcijom. Nė vienas, nelankęs karinio parengimo užsiėmimų, negalėjo tikėtis gauti savo diplomą. Ši armija turėjo padėti įsikūnyti pergalės euforijos sužadintai svajonei, t. y. partizaniniams karams pasiekti pergalę Centrinėje Amerikoje, pradedant Salvadoru. Nuo 1981 m. sausio Salvadoro valdžios pareigūnai pranešdavo apie sandinistų kovotojų įsiveržimus į jo teritoriją.

Naujoji valdžia įkūrė ypatinguosius tribunolus. 1979 m. gruodžio 5 d. 185-uoju dekretu įvestos specialios instancijos, skirtos buvusiems Nacionalinės gvardijos nariams ir Somozos civiliams šalininkams teisti. Sandinistai ketino teisti „nusikaltėlius somozininkus“ taip, kaip seniau kastrininkai teisė „nusikaltėlius batistininkus“. Suimtieji buvo teisiami pagal veikiančią Baudžiamąjį kodeksą, galiojantį tuo metu, kai būdavo pareikšti kaltinimai, bet ypatingieji tribunolai veikė už normalios juridinės sistemos ribų ir apeliacinė procedūra galėjo būti perduodama tik apeliaciniam tų pačių tribunolų teismui. Čia ir slypėjo neįmanoma sustabdyti priemonė stengiantis ¹⁴

¹⁴ Šiuos ryšius patvirtina faktas, kad Angoloje kartu su Kubos ekspediciniu korpusu j buvo 500 Nikaragvos kariškių, jungtinių Tautų rezoliucijos, smerkiančios sovietinę intervenciją Afganistane, atmetimas rodo sandinistų kovinį pasirengimą.

įsteigti specialią jurisprudenciją už įprasto juridinio aparato ribų. Procedūrose būta nemaža sumaištis. Kartais nusikaltimai būdavo traktuojami kaip įvykdyti, nors nebuvo jokio konkretaus įrodymo. Teisėjai visiškai neatsižvelgdavo į nekaltumo prezumpciją, o kaltinamieji nuosprendžiai dažniau remdavosi kolektyvinės atsakomybės sąvoka nei asmens kaltės įrodymu. Kartais žmonės būdavo nuteisiami be menkiausio įkalčio.

Tokioms represijoms įgyvendinti reikėjo turėti efektyvų įrankį. Vidaus reikalų ministerijos 15 000 darbuotojų pasidalijo šalį skyriais. O vienai tarnybai - *Dirección General de Seguridad del Estado* (DGSE) - Valstybės saugumo generalinei valdybai - buvo specialiai patikėta politinė policija. Ji buvo įpareigota areštuoti ir tardyti politinius kalinius bei praktikuoti tai, kas vadinama „švariu kankinimu“, kurio išmoko iš kubiečių ir rytų vokiečių ekspertų. Nuošaliose kaimų vietovėse reguliariosios armijos pulkai dažnai areštuodavo įtariamus civilius asmenis ir prieš atiduodami Saugumo valdybai juos įkalindavo daugeliui dienų karinėse stovyklose. Konkrečiai tardymai vykdavo įkalinimo centre Čipoteje, kariniame komplekse „German-Pomarés“, karinėje zonoje, esančioje Loma de Tiskapa vulkano papėdėje, kaip tik priešais Managvos viešbutį *Intercontinental*. Du krikščionių socialistų partijos nariai - José Rodriguezas ir Juana Blandon - tvirtina, kad būdavo praktikuojama artimųjų šantažas ir miego ritmo trikdymas. Saugumas ir tyčiodavosi iš kalinių, juos žemindamas. Suimtuosius laikydavo mažytėse ir tamsiose kubo formos kamerose, vadinamose *chiquittas* (mažylėmis). Ten buvo neįmanoma atsisėsti vienam žmogui, kameros plotas niekad neviršijo vieno kvadratinio metro. Absoliuti tamsa, jokio vėdinimo nei sanitarinių mazgų. Kartais izoliuotus kalinius ten laikydavo ilgiau nei savaitę. Tardydavo bet kuriuo dienos ar nakties metu. Kartais panaudodami ginklą vaidindavo egzekucijas arba grasindavo užmušti. Suėmę kai kuriems neduodavo valgyti ir gerti. Praėjus kelioms dienoms, išsekę fiziškai, daugelis nebeištverdavo ir pasirašydavo inkriminuojančius melagingus parodymus.

1982 m. kovo 15 d. chunta paskelbė apgulties padėtį. Tas jai leido uždaryti nepriklausomas radijo stotis, suspenduoti susirinkimų teises, apriboti profsąjungines laisves organizacijoms, kurios nesutiko tapti valdžios priedėliais, tarnaujančiais režimo įtvirtinimui. Prie viso to dar reikia pridėti religinių mažumų - protestantų, moravų ar jehovos liudytojų - persekiojimus. 1982 m. birželį, *Amnesty International* duomenimis, buvo persekiojama per 4000 žmonių, kurių dauguma somoziniai gvardiečiai, bet taip pat keletas šimtų politinių kalinių. Praėjus vieneriems metams šis įkalintųjų skaičius išaugo iki 20 000. Nuolatinės žmogaus teisių komisijos (CPHD) pirmoji suvestinė, daryta 1982 m. pabaigoje, atkreipia dėmesį į dar svarbesnę reiškinį - daugybę „dingusių“ asmenų, kurie buvo areštuoti kaip „kontrrevoliucionieriai“ ir žuvo „mėgindami pabėgti“.

Greta represinės sistemos įgyvendinimo režimas pasuko įprastu ekonominio centralizmo keliu: valstybė kontroliavo arti 50% gamybos priemonių. Visa šalis turėjo sutikti su socialiniu modeliu, kurį primetė Sandinistinis nacionalinio išsivadavimo frontas. Kubos pavyzdžiu jauna sandinistų valdžia šalį nusėjo masinėmis organizacijomis. Kiekvienas kvartalas turėjo savą sandinistinį gynybos komitetą (CDS), kurio vaidmuo atitiko Kubos saugumo vaidmenį: kontroliuoti šalį ir sekti gyventojus. Vaikai, kurie dabar mokyklą lankė geriau nei Somozos laikais, priklausė pionierių organizacijoms - *Camillitos* - Camillo Ortegos, sandinistų lyderio Danielio Ortegos brolio, nužudyto Masajoje, atminimui. Moterys, darbininkai ir valstiečiai susibūrė į „asociacijas“, kurias išsamiai kontroliavo Frontas. Politinės partijos neturėjo jokios realios laisvės. Spaudai bemat užčiaupiamą burna, žurnalistai - priklausomi nuo baisios cenzūros. Puikiai šią politiką apibūdino Gillesas Bataillonas: sandinistai pretendavo „okupuoti socialinę ir politinę erdvę“¹⁵.

¹⁵
lapkritis.

Gilles Bataillon, *Nikarauga: de la tyrannie à la dictature totalitaire, Esprit*, 1983 m.

Sandinistai ir indėnai

Nikaragvos Atlanto pakrantėje gyveno apie 150 000 indėnų: miskitų, sumų arba ramų ir kreolų bei ladinosų. Labai greitai sandinistai ėmėsi užpuldinėti šias bendruomenes, kurios buvo pasiryžusios ginti savo žemę ir kalbą ir iki šiolei naudojosi sau palankia autonomija - atleidimu nuo mokesčių ir karinės tarnybos, paveldėta dar nuo kolonijinių laikų. 1979 m. spalį buvo nužudytas lyderis iš Alpromisu - Lysteris Athdersas, suimtas prieš du mėnesius. 1981 m. pradžioje areštuojami Misūrasatos politinės organizacijos, savo gretose vienijančios įvairias gentis, nacionaliniai lyderiai, o 1981 m. vasario 21 d. ginkluotosios pajėgos užpuolė beraščius mokiusius mokytojus, nužudė septynis miskitus ir dar septyniolika sužeidė. 1981 m. gruodžio 23 d. Leimuse sandinistinė armija nužudė 75 šachtininkus, kurie reikalavo išmokėti uždelstus atlyginimus. Rytojaus dieną toks pat likimas ištiko kitus 35 šachtininkus.

Kita sandinistų politikos linija buvo gyventojų perkėlimas į kitą vietą neva „norint juos apsaugoti nuo buvusių somozinių gvardiečių, įsikūrusių Hondūre, ginkluotų išpuolių“. Šiose operacijose armija įvykdė daugybę neteisėtų veiksmų. Tūkstančiai indėnų (to meto duomenimis, nuo 7000 iki 15 000) pasislėpė Hondūre, kiti (14 000) buvo įkalinti Nikaragvoje. Sandinistai šaudė į plaukiančius per Rio Koko upę bėglius. Kaip tik ši istorija ir kelia mums trigubą nerimą: žudynės, žmonių iškeldinimas iš jų gyvenamosios vietos ir išvarymas į užsienį leido etnologui Cillesui Bataillonui kalbėti apie „etnoidinę politiką“.

Šis autoritarinis posūkis nuteikė indėnų gentis prieš Managvos administraciją. jos pasiskirstė į du partizaninius būrius - Misūros ir Misūratos. Čia buvo susimaišę ir sumų, ir ramų, ir miskitų indėnai, kurių bendruomeninis gyvenimo būdas visiškai nesiderino su integracine Managvos *Comandantes* politika.

Pasipiktinęs Edenas Pastora Ministrų tarybos posėdyje sušuko: „Bet juk net pats tironas Somoza juos paliko ramybėje. Jei jis juos tik išnaudojo, tai jūs, jūs norite juos jėga proletarizuoti!“ Tomás Borge, vidaus

reikalų ministras, labai ryškių maoistinių pažiūrų, jam replikavo, kad „Revoliucija negali toleruoti išimčių“.

Vyriausybė pradėjo ir sandinistai palaikė priverstinę asimiliaciją. Apgulties padėtis, paskelbta 1982 m. kovo dekretu, truko iki 1987 m. Nuo 1982 m. Sandinistinė liaudies armija „perkėlė“ apie 10 000 indėnų labiau į šalies vidurį. Nuo tada režimas įgavo baisų ginklą - badą. Perskirstytos šalies viduryje indėnų bendruomenės gavo nustatytą maisto normą, kurią išduodavo valdžios pareigūnai. Piktnaudžiavimas valdžia, akivaizdūs žmogaus teisių pažeidimai ir sistemingas indėnų kaimų griovimas - visa tai charakterizuoja pirmuosius sandinistinės valdžios Atlanto pakrantėje metus.

Netrukus prieš diktatorišką, su polinkiu į totalitarizmą, Managvos režimą sukilo visa šalis - nuo šiaurės iki pietų. Prasidėjo naujas pilietinis karas. Jis apėmė daugybę zonų, tokių kaip Jinotega, Esteli, Nueva Segovija - šiaurėje, Matagalpa ir Boakas - centre bei Zelaya ir Rio San Chuanas - pietuose. 1981 m. liepos 9 d. autoritetingasis komendatas Zero, t. y. Edenas Pastora, gynybos viceministras, nutraukė ryšius su Frontu ir išvyko iš Nikaragvos. Pradedamas organizuoti rezistencinis judėjimas prieš sandinistus, kuriam piktybiškai primetamas žodis „contra“, t. y. kontrrevoliucinis. Šiaurėje buvo Nikaragvos demokratinės jėgos, kurių gretose kovėsi buvę somozininkai ir tikrieji liberalai. Pietuose - buvę sandinistai, kurie susilaukė pastiprinimo iš valstiečių, nepritarusių žemės kolektyvizacijai, ir indėnų, perėjusių į Hondūrą arba Kosta Riką; Kosta Rikoje jie įkūrė Demokratinį revoliucinį aljansą, kurio politinis vadovas buvo Alfonso Robelo, o atsakingas už karo reikalus - Edenas Pastora.

1983 m. balandį kovai su opozicinėmis grupėmis valstybė įsteigia antisomozinius Liaudies teismus. Jie turėjo teisti suimtuosius, kurie kaltinami ryšių su *contras* palaikymu, jei ne dar daugiau - dalyvavimu karinėse operacijose. Šie teismai taip pat išaiškino pasi-priešinimą valdžiai, sabotazą. Jų narius skirdavo vyriausybė ir juos imdavo iš asociacijų, susijusių su Frontu. Advokatai, dažniausiai vaks-

tybės paskirti gynėjai, pasitenkindavo įprastų formalumų atlikimu. Liaudies teismai reguliariai priimdavo už įrodymą ekstrajuridinius liudijimus, gaunamus iš kitų, o ne iš teisėjo instancijos. Jie buvo paleisti 1988 m.

Naujas pilietinis karas išsiplėčia. Patys žiauriausi mūšiai vyko nuo 1982 iki 1987 m. šalies šiaurėje ir pietuose, pasireiškė abiejų pusių neteisėti veiksmai. Konfliktas Nikaragvoje įsiliejo į Rytų-Vakarų konflikto foną. Kubiečiai rėmė Sandinistinę liaudies armiją, ir jų buvo kiekviename jos dalinyje. Jie net padėjo Ministrų tarybai Managvoje, o Fidelis Castro neatsisakė komendantų mokytojo vaidmens. Antai Edenas Pastora, prieš pereidamas į opoziciją, apstulbo atsідūręs nelabai įprastoje Havanai scenoje. Sandinistų vyriausybė visa buvo susirinkusi Castro kabinete ir šis ministrus kontroliuoja ir jiems duoda „patarimus“, kaip tvarkyti Žemės ūkio, Gynybos ar Vidaus reikalų ministerijas. Managva buvo visiškai priklausoma nuo Kubos. Vienu tarpu generolas Arnaldo Ochoa net vadovavo kubiečių patarėjams kariniais klausimais. Savo žemėje sandinistai, palaikomi bulgarų, rytų vokiečių ir palestiniečių, pradėjo toli iškeldinėti gyventojus.

1984 m. vyriausybė, kuri norėjo sau suteikti demokratinį fasadą ir įsiteisinti, surengė prezidento rinkimus. 1984 m. gegužę pasakyta vieno iš naujų nacionalinės Fronto valdybos narių - Bayardo Arce - oficiali kalba ypač aiškiai parodo sandinistų ketinimus: „Mūsų manymu, reikia panaudoti rinkimus tam, kad būtų balsuojama už sandinizmą todėl, kad pirmiausia juo suabejojo ir nuo jo nuplėšė šlovę imperializmas. Rinkimai leis įrodyti, kad, šiaip ar taip, Nikaragvos liaudis yra už šį totalitarizmą [sandinizmą], kad ji yra už marksizmą-leninizmą. (...) Pats metas dabar pagalvoti, kaip padaryti galą visam šiam pliuralizmo fejerverkui su viena socialistų partija, su viena komunistų partija, su viena krikščionių socialistų ir su viena socialdemokratų partija. Visa tai mums buvo naudinga iki šiol. Bet dabar atėjo laikas baigti su visu tuo...“ Ir Bayardo Arce kvietė savo

pašnekovus iš Nikaragvos (prosovietinės) socialistų partijos susijungti į vieną vieningą partiją¹⁶.

Sandinistų partijos parankiniams *turbas* ir toliau žiauriai siųstėjant, konservatorių kandidatas Arturo Cruzas atsiėmė savo kandidatūrą, ir, žinoma, išrinktas buvo Danielis Ortega, o tai nepadėjo mažinti priešiško. 1984-1985 m. valdantysis režimas surengė didžiulį išpuolį prieš antisandinistus. 1985-1986 m. Managvos kariuomenė atakavo pasienio su Kosta Rika zonas. Nepaisant tam tikro liaudies palaikymo, Edenas Pastora nutraukė kovą ir 1986 m. su savo šalininkais pasitraukė į Kosta Riką. Nuolatos kontroliuojami sandinistų komandos, miskitai daugiau nebesipriešino, ir nuo 1985 m. pasitaiko tik pavienių pasipriešinimo atvejų. Kontrų ir „antisandinistinės rezistencijos“ jėgos išsisklaidė, bet nedingo.

Pasinaudojusi kontrų išpuoliais, vyriausybė įteisino savo represijas, panaikindama daugybę asmeninių ir politinių teisių. Prie to dar prisidėjo 1985 m. gegužės 1 d. dekretu JAV paskelbtas embargas; priešingai JAV, Europos šalys embargo nepaskelbė. Šalies skola nepaprastai išaugo, 1989 m. infliacija siekė 36 000%. Vyriausybė įvedė maisto kortelių sistemą. Apie 50% biudžeto perėjo karinėms išlaidoms. Valstybė buvo nebeįėjusi padėti žmonėms. Trūko pieno, mėsos. Karas nusiaubė kavos plantacijas.

1984-1986 m. prasidėjo areštai kaimo vietovėse. Fronto deleguotas Carlosas Nuvesas Tellozas palaikė prailgintą prevencinį įkalinimą, remdamasis faktu, kad tai „būtinybė, diktuojama tų sunkumų, kuriuos lėmė šimtai tardymų kaimo vietovėse“. Opozicinių partijų - liberalų, socialdemokratų, krikščionių demokratų - nariai, opoziciniai profesinių sąjungų veikėjai buvo areštuoti už „palankią priešui“ veiklą. Revoliucijos gynimo vardu areštuojama vis daugiau ir daugiau žmonių; tam įsakymus duoda DCSE. Nuo to išsisukti buvo neįmanoma. Ši politinė policija ne tik buvo žiauri, ji turėjo teisę

¹⁶ Bayardo Arce, *De la stratégie révolutionnaire et de la construction du socialisme, Esprit*, 1986 m. sausis.

suimti bet kurį įtariamąjį ir neapibrėžtą laiką slapta laikyti nelaisvėje nepateikdama pagrindinio kaltinimo. Ji galėjo taip pat nuspręsti, kokios bus nuteistojo kalnimo sąlygos, jo kontaktai su advokatu ir artimaisiais. Kai kurie sulaikytieji niekada negalėjo susisiekti su savo advokatu.

Kai kurie įkalnimo centrai pasižymėjo ypač griežtu režimu. Antai Las Tejase kaliniai būdavo verčiami stovėti negalėdami sulenkti nei kojų, nei rankų. Visos pagal tą patį modelį pastatytos kameros neturėjo nei elektros, nei sanitarinių mazgų. Ypatingais atvejais kaliniai ten būdavo pralaikomi ištisus mėnesius. Žmogaus teisių gynimo organizacijų pastangomis 1989 m. *chiquitas* buvo nugriautos. *Amnesty International* duomenimis, DGSE centruose būta ne daug mirties atvejų. Danilo Rosalesui ir Salomonui Tellevia'i oficialiai buvo konstatuota mirtis nuo „infarkto“. 1985 m. įkalintasis José Angelas Vilchisas Tijerino, mušamas pistoleto rankena, matė, kaip vienas jo kameros draugas mirė nuo tokio nežmoniško elgimosi su juo. *Amnesty International* bei įvairios nevalstybinės (humanitarinės) organizacijos paskelbė informaciją apie tokius piktnaudžiavimus kaimo vietovėse. Vienas kalnys iš Rio Blanco kalėjimo Matagalpoje pareiškė buvęs uždarytas su dvidešimčia kitų į tokią mažą kamerą, kad jie turėję net miegoti stovėdami. Kitas kalnys, penkias dienas negaudamas maisto ir vandens, buvo priverstas gerti savo šlapimą. Plačiai panaudojamas fizinis kankinimas.

Įkalnimo sistema nukopijuota pagal kubiečių modelį. 1981 m. lapkričio 2 d. gailestingumo įstatymas, paskatintas kubiečių pavyzdžio, numatė atsižvelgti į kalninio elgesį ir jei jis geras, išleisti iš kalėjimo anksčiau. Greitai šis įstatymas buvo apribotas. Gal šimtams kalinių, kuriuos nuteisė ypatingieji teismai, ir buvo patenkintas malonės prašymas, bet niekada nebuvo imtasi jokio sistemingo nuosprendžių peržiūrėjimo.

Buvo areštuojama už „somozinį nusikaltimą“, - sąvoka, kuri nieko konkretaus nereiškia. 1989 m. tarp 1640 įkalintųjų už nusikaltimus prieš revoliuciją buvo tik 39 somozininkų vadovaujantys

kadrai. Buvusių somozinių gvardiečių skaičius tarp *kontras* niekuomet neviršijo 20%. „Somozinis nusikaltimas“ buvo žaibiškas argumentas, leidžiantis sandinistams įkalinti priešininkus. Daugiau nei 600 tuo apkaltinti atsidūrė Karcel Modele. Pirmieji sandinizmo „teisiniai“ metai pasižymėjo įkalčių fabrikavimu, jei ne dar daugiau - nepagrįstais kaltinimais.

1987 m. per 3700 politinių kalinių kentėjo Nikaragvos kalėjimuose. Nežmonišku elgesiu su kaliniais pasižymėjo Las Tejaso centras. Kaliniai, prieš įeidami į DCSE kameras, turėdavo persirengti mėlyna uniforma. Šiose mažytėse kamerose gultai buvo ankštai sukimšti betoninėse sienose. Nebuvo langų, šviesa ruoželiais patekdavo pro siauras ventiliacines groteles, esančias virš plieninių durų.

Prie viso to dar prisidėjo readaptacijos programa. Buvo penkios įkalinimo kategorijos. Tie, kurie saugumo sumetimais pripažinti netinkami darbinėms programoms, būdavo įkalinami griežto režimo kvartaluose, jie savo šeimą pamatydavo tik kas 45 dienos ir iš kamery galėdavo išeiti tik šešioms valandoms per savaitę. Įtrauktiems į readaptacijos programą kaliniams buvo leidžiama atlikti nurodytus darbus. Jie turėjo teisę į pasimatymą su savo artimaisiais. Tie, kurie įvykdavo programos reikalavimus, galėdavo prašytis pervedami į kokius nors darbus arba ne tokį griežtą režimą, vadinamą „pusiau atviru“, vėliau - pereiti prie „atviro“ režimo.

1989 m. Karcel Modelo įkalinimo centre, įsikūrusiame 20 km nuo Managvos, buvo 630 kalinių. Ten atskirame kvartale savo bausmę atliko 38 buvę somozininkų gvardiečiai. Kiti politiniai kaliniai sėdėjo regioniniuose kalėjimuose: Esteli, La Granjos, Granados. Kai kurie kaliniai, konkrečiai iš Karcel Modelo, ideologiniais sumetimais atsisakė dalyvauti šiuose darbuose. Neapsiėjo be prievartos. *Amnesty International* konstatavo, kad už protestus ir bado streikus kaliniai nukentėdavo.

1987 m. rugpjūčio 19 d. El Čipotėje prižiūrėtojai sumušė dešimtį kalinių. Kaliniai pasiskundė, kad buvo naudojamos „elektrinės“ lazdos. 1989 m. vasarį, protestuodami prieš sunkias kalinimo sąly-

gas, 90 kalinių iš Karcel Modelo kalėjimo pradėjo bado streiką. Trisdešimt streikavusiųjų perkelti į El Čipotę ir už tai nubausti - išrengtus nuogai juos sugrūdo į vieną kamerą dviem dienoms. Kituose kalėjimuose dauguma kalinių laikomi nuogi, su antrankiais ir negauna vandens.

Guérilla akcijų pretekstu vyriausybė išskeldino gyventojus, kurie, jos nuomone, palankiai žiūrėjo į ginkluotą opoziciją. Puolamieji ir kontrpuolamieji abiejų stovyklų veiksmai sunkiai leidžia suskaičiuoti patirtus nuostolius. Kaimo vietovėse, kur susirėmimai buvo ypač žiaurūs, vyko kelių šimtų opozicionierių egzekucijos. Atrodo, kad žudynės apskritai buvo paplitęs reiškinys armijos ir Vidaus reikalų ministerijos daliniuose. Speciali ministerijos kariuomenė buvo pavaldi Tomásui Borge, vidaus reikalų ministrui. Ji veikė panašiai kaip Kubos „Minit“ specialiosios pajėgos.

Kaimo žmonių egzekucijų būta Zelajos rajone. Mes neturime jokių konkrečių skaičių. Žmonės buvo lošunami, vyrai kastruojami. Žudė tuos valstiečius, kuriuos įtardavo padėjus arba priklausius kontroms. Jų namus nušluodavo nuo žemės paviršiaus, likusius gyvus išskeldindavo. Dėl visų šių faktų kaltė tenka reguliariosios armijos kareiviams. Vyriausybė teroru siekė primesti savo politiką ir iš ginkluotos opozicijos atimti bazes. Negalėdami užkirsti kelio pasipriešinimui, sandinistai keršijo rezistentų artimiesiems. 1989 m. vasarį *Amnesty International* konstatavo dešimtis egzekucijų be teismo, konkrečiai - Matagalpos ir Jinotegos provincijose. Sužalotus aukų kūnus netoli nuo jų namų rasdavo ir atpažindavo artimieji. Per visą karą buvo daugybė dingusiųjų be žinios, - tai DGSE darbas. Be viso kito, gyventojai priverstinai išskeldinami į šalies vidurį. Nuo tokių „dingimų“ ypač kentėjo indėnai miskitai ir pasienio zonose gyvenantys valstiečiai. Karinės kampanijos buvo viena už kitą žiauresnės ir baisesnės. Net vidaus reikalų ministras nesidrovėjo automatinio ginklu iššaudyti politinius kalinius Managvoje.

Vis dėlto 1987 m. rugpjūtį Gvatemaloje, Eskvipulase, pasirašytos sutartys vėl pradėjo taikos atnaujinimo procesą. 1987 m. rugsėjį

buvo leista vėl pasirodyti opozicijos dienraščiui *La Prensa*. Tų pačių metų spalio 7 d. trijose - Segovijos, Jinotegos ir Zelajos - provincijų zonose buvo pasirašyta vienašalio ugnies nutraukimo sutartis. Paleista į laisvę per 2000 politinių kalinių, bet 1990 m. vasarį 1200 jų dar tebesėdėjo. 1988 m. kovo mėnesį Sapojoje, Kosta Rikoje, pradedamos tiesioginės derybos tarp vyriausybės ir opozicijos. 1989 m. birželį, likus aštuoniems mėnesiams iki prezidento rinkimų, dauguma iš 12 000 antisandinistų *guérilla* vyrų pasitraukė į savo bazes Hondūre.

Karas kainavo nuo 45 000 iki 50 000 gyvybių, daugiausia iš civilių tarpo. Mažiausiai 400 000 nikaragviečių pabėgo iš savo šalies ieškoti prieglobsčio Kosta Rikoje, Hondūre ar jAV - Majamyje ir Kalifornijoje.

Sandinistai, nesugebėdami ilgam primesti savo ideologijos, nugalėti tiek šalies viduje, tiek ir jos išorėje, nepaliaujamų kivirčių išsekinti netgi pačiame Fronte, buvo priversti vėl imtis demokratinų rinkimų. 1990 m. vasario 25 d. demokratė Violeta Chamorro 54,7% balsų išrenkama prezidente. Pirmą kartą per 160 nepriklausomybės metų politinė alternatyva įvyko ramiai. Taikos troškimas nugalėjo nuolatinę karinę padėtį. Nors ir kokio būtų to priežastis - ar kad galų gale jie bus supratę demokratijos svarbą, ar kad bus paklusę jėgų santykiui, - Nikaragvos komunistai nenuėjo, kaip kitos komunistinės valdžios, iki pat teroristinės logikos galo, kad žūt būt išsaugotų valdžią. Juo labiau kad, trokšdami politinės hegemonijos ir tikrovę neatitinkančios doktrinos pritaikymo, sandinistai susilpnino teisingą kovą prieš kruviną diktatūrą ir išprovokavo antrąjį pilietinį karą, kuris žaibiškai atitolino demokratiją ir nusinešė daugybę civilių aukų.

PERU: KRUVINAS ŠVIEČIANČIO KELIO „DIDYSIS ŽYGIS“

1980 m. gegužės 17-ąją, prezidento rinkimų dieną, Peru mažos maoistinės grupelės, vadinamos *Šviečiantis kelias*, įvykdė pirmus ginluotus išpuolius. Jauni kovotojai Čusčyje užgrobė urnas ir sudegino; tai buvo signalas, skelbiantis „liaudies karo“ pradžią, įspėjimas, į kurį niekas nesiteikė atkreipti dėmesio. Po kelių savaičių sostinės Limos gyventojai rado pakartus ant gatvės žibintų šunis; ant žibintų buvo užkabinti užrašai su vardu Deng Xiaopingo, kinų „revizionistų“ vado, kaltinamo kultūrinės revoliucijos išdavimu. Iš kurgi atsirado ši keista politinė grupė, pasireiškianti tokiais makabriškais veiksmais?

Aštuntojo dešimtmečio pabaigoje Peru audrino smarkūs neramumai: nuo 1977 iki 1979 m. įvyko šeši dideli masiniai streikai; prieš juos buvo mobilizacija pagrindiniuose provincijos miestuose - Ajakuče, Kuske, Huankajuje, Arekvipoje ir net Pukalpoje. Po streikų netikėtai susidarė platūs *Gynybos frontai*, kurie iškėlė savo reikalavimus. Šis jau kurį laiką Ajakuče gyvavęs organizacijos tipas tapo *Šviečiančio kelio* gimdykla. Kvečia tarme *Ayacucho* reiškia „mirusiųjų pašalys“. Tai pats skurdžiausias Peru departamentas: mažiau nei 5% žemių - dirbamos; vidutinės metinės vieno gyventojų pajamos - 500 frankų, vidutinis žmogaus amžius - 45 metai. Vaikų mirtingumas pasiekia rekordą - 20%, kai visoje Peru jis tėra 11%. Šioje socialinės neivilties dirvoje *Kelias* ir įleido šaknis.

Ajakučas yra ir universitetinis centras, ypač veiklus nuo 1959 m. Čia dėstoma ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas, taikomoji antropologija ir kaimo mechanika. Labai greitai čia susikuria Studentų revoliucionierių frontas, kuris atliko svarbų vaidmenį fakulteto viduje. Komunistai ortodoksai, gevarininkai ir maoistai karštai ginčijosi tarpusavyje, kuriems prisiimti studentų kontrolę. Nuo pat septintojo dešimtmečio pradžios čia gyvai pasireiškė jaunas aktyvistas maoistas, filosofijos dėstytojas Abimaelis Guzmanas.

Gimęs 1934 m. gruodžio 6 d. Limoje, tylus jaunuolis puikiai baigė mokslus. 1958 m. tapo komunistų partijos nariu ir labai anksti išsiskyrė

savo oratoriniais sugebėjimais. 1965 m. Abimaelis Guzmanas dalyvavo įkuriant komunistinę grupę *Bandera Roja* (Raudonoji vėliava), - po didžiojo kinų ir sovietų atsiskyrimo Peru komunistų partija suskilo. Vieni mano, kad jis buvo išvykęs į Kiniją, kiti, - kad ne¹⁷. 1966 m. dėl bruzdėjimų vyriausybė uždaro universitetą. Tuomet *Bandera Roja* maoistai įkuria Ajakučo gyventojų gynybos frontą. Ir nuo 1967 m. Guzmanas ragina imtis ginkluotos kovos.

1969 m. birželį jis dalyvauja neteisėtai suimant prefekto padėjėją Octavio Cabrera Rocha Ajakučo provincijos šiaurėje, Huertoje.

1970 m. pasodinamas į kalėjimą už nusizengimą valstybės saugumui; po kelių mėnesių paleidžiamas. 1971 m. *Bandera Roja* IV-ojoje konferencijoje įvykęs kitas skilimas leidžia iškilti naujai komunistų grupuotei - *Šviečiančiam keliui*. Pavadinimas paimtas iš José Carloso Mariatėgui¹⁸, kuris buvo rašęs: „Marksizmas-leninizmas atvers revoliucijos šviečiantį kelią“. Pataikaudami kovos draugai Guzmaną vadino „ketvirtuoju marksizmo kardu“ (po Marxo, Lenino ir Mao). Vargas Llosa taip analizuoja jo revoliucinį „projektą“: „Guzmano akimis, José Carloso Mariatėgui'o pavaizduota trečiojo dešimtmečio Peru iš pagrindų atitinka tuometinę Kinijos tikrovę, kurią Mao apibūdino kaip „pusiau feodalinę ir pusiau kolonijinę visuomenę“, ir Peru atgaus savo laisvę panašiomis kaip kinų revoliucijos strateginėmis priemonėmis: ilgai trunkančiu liaudies karu, kuris, panaudodamas kaimus kaip stuburą, „šturmuos“ miestus. [...] Socializmo modelis, kurio reikalauja Peru, yra stalininė Rusija, „Ketverto gaujos“ kultūrinė revoliucija ir Pol Poto režimas Kambodžoje“¹⁹.

¹⁷ Mario Vargas Llosa, *Bréviaire d'un massacre, Esprit*, Nr. 82, 1983 m. spalio („Priešingai nei tvirtina kiti *Šviečiančio kelio* vadovai, negalima pasakyti, ar jis buvo išvykęs į Liaudies Kiniją, ar apskritai jis buvo iškėlęs koją iš Peru“).

¹⁸ José Carlos Mariatėgui (1895-1930) yra garsiųjų „Septynių esė apie perujiečių tikrovę“ autorius; jis užėmė tarpinę poziciją - pusiaukelėje tarp marksizmo ir populizmo, todėl jį pretendavo tiek komunistai, tiek ir aprininkai.

¹⁹ Mario Vargas Llosa, minėtas straipsnis.

Nuo 1972 iki 1979 m. *Kelias*, regis, kontroliuoja studentų organizacijas. Jį palaiko Limos San Martino de Toreso technologijos universiteto studentai. Jis plečia savo veiklą pradinių klasių mokytojų profesinėje sąjungoje ir kaimo vietovėse partizanų kolonose, kurios dažnai pasipildydavo mokytojais. 1977 m. pabaigoje Guzmanas nueina į pogrindį. 1978 m. pradėtas procesas pasibaigia taip: 1980 m. kovo 17 d., savo antrojoje plenarinėje sesijoje, maoistų partija pasirenka ginkluotą kovą. *Kelią* sustiprino prisidėję Carloso Mezzicho trockininkai ir Pukalaktos grupės maoistų disidentai. Ginkluotos kovos valanda išmušė, kai įvyko Čusčio operacija, tada 1980 m. gruodžio 29 d. buvo nužudytas žemvaldys Benigno Medina, - tai pirmas „liaudies teisingumo“ atvejis. *Kelias*, iš pradžių savo gretose turėjęs nuo dviejų iki trijų šimtų vyrų, sistemingai likviduodavo privatininkų klases ir teisėtvarkos atstovus.

1981 m. buvo užpulti Totoso, San Chosė de Sekcės ir Kvinkos policijos postai. 1982 m. rugpjūtį maoistai šturmuo Viekahuamano postą ir nužudė šešis policininkus iš antipartizaninių pajėgų *Sinchis* (*Sinchis*-gvečua tarmės žodis: drąsus, šaunus), kiti penkiolika pabėgo arba pakliuvo į nelaisvę. Nesulaukę pagalbos iš užsienio, partizanai pasiėmė iš policijos sandėlių ginklus ir sprogmenis, bet nesulaukė neužpuolė šachtininkų gyvenviečių. Jų mėgstamu ginklu tampa *maraka* - dinaminė lazda, išmetama tradicinės laidyklės būdu. Be šių išpuolių, jie įvykdė daugybę pasikėsinimų²⁰ prieš valstybinės reikšmės pastatus, elektros linijas ir tiltus. Gerai įsitvirtinusios Aja-kuče komandos 1982 m. kovo mėnesį apsupo miestą, užpuolė kalėjimą ir paleido į laisvę 297 kalinius (politinius ir kriminalinius). Kruopštus pasirengimas atakai, miesto apsuptis, suderintos operacijos prieš policijos kareivines rodė, kad ardomajai veiklai buvo ilgai rengtasi.

Šviečiantis kelias įnirtingai ėmė griauti valstybės sukurtus įrengimus ir infrastruktūras, norėdamas įkurti savo „liaudies komunų“

²⁰ 1982 m. rugpjūtį *Šviečiantis kelias* sau prisiėmė 2900 veiksmų.

bazes. 1981 m. rugpjūtį vienas būrys sugriovė Alpahakos eksperimentinį agronomijos mokslinių tyrimų centrą: gyvūnus nudobė, mašinas sudegino. Po metų atėjo eilė Kupranugarių rūšies atstovų (lamų, gvanakų, alpakų) tyrimo institutui. Buvo išžudyti inžinieriai ir techniniai darbuotojai, į kuriuos buvo žiūrima kaip į kapitalistinės korupcijos infekcijos skleidėjus. Mokslinio projekto vadovas nužudytas, o jo kūnas susprogdintas dinamitu. Norėdami pasiteisinti, *guérilleros* pareiškė, esą „tai buvo feodalinės biurokratinės valstybės agentas“. Per aštuonerius metus kaimo vietovėse buvo nužudyta 60 inžinierių. Nebuvo pasigailėta ir humanitarinių organizacijų bendradarbių: 1966 m. *Kelias* vykdė mirties bausmę amerikiečiui Constantinui Gregory'ui iš AID (Tarptautinė ekonominės plėtros agentūra). Tų pačių metų gruodžio 4 d. buvo nužudyti du prancūzų bendradarbiai.

Guzmanas buvo išpranašavęs: „Revoliucijos triumfas kainuos vieną milijoną gyvybių!“ - tada Peru turėjo 19 milijonų gyventojų. Vadovaudamiesi šiuo principu, maoistai įnirtingai siekė išnaikinti visus nekenčiamos socialinės ir politinės tvarkos simbolius. 1982 m. sausį jie įvykdė mirties bausmę dviem mokytojams jų mokinių aki-vaizdoje. Praėjus keliems mėnesiams, „liaudies nusprendžiu“ viešai nužudomi 67 „išdavikai“. Iš pradžių latifundininkų ir kitų žemvaldžių egzekucijos nepiktino valstiečių, kuriuos slėgė mokesčių ir paskolų su augančiais procentais našta. Kita vertus, smulkiosios buržuazijos ir komersantų pašalinimas iš valstiečių atimdavo daugelį privalumų (paskolas su pakenčiamomis palūkanomis, darbą, įvairią paramą). Susirūpinę revoliucijos neprikaištingumu ir siekdami įvesti savo tironiją, *guérilleros* taip pat žudė kas dešimtą iš *abigeos* (galvijų vagių) gaujų, kurios siautėjo aukštikalnėse. Ši kova su nusikalstamumu buvo grynai taktinė, ir nuo 1983 m. *Kelias* pradėjo bendradarbiauti su narkotikų pervežėjais Huanuke.

Etninių konfliktų rajonuose *Kelias* gebėjo sukurstyti neapykantą centrinei Limos valdžiai - „nekenčiamai kolonijinės praeities liekanai“, kaip teikėsi priminti prezidentas Gonzalesas (Guzmanas).

Dédamasis indėnų reikalų gynėju, panašiai kaip Pol Potas, rėmėsis Angkoro laikotarpio khmerų nepriekaištingumu, *Kelias* patraukė į savo pusę net kai kurias indėnų gentis, kurioms vėliau maoistinė prievarta darėsi vis labiau nepakeliama. 1989 m. Amazonės aukštupyje asaninkai jėga buvo suskirstyti į brigadas arba persekiojami. 25 000 jų slėpėsi džunglėse, kol pakliuvo į armijos globą.

Atiduotas nusikalstamai maoistų savivalei, Ajakučo rajonas patyrė naują moralinę tvarką: prostitutės buvo skutamos plikai, lengvabūdžiai vyrai ir girtuokliai plakami rykštėmis, užsispyrėliams galvos plaukuose išskutama pjautuvas ir kūjis, uždraustos nepadoriomis laikomos šventės. Bendruomenėms vadovavo „liaudies komitetai“ su penkiais „politiniais komisarais“ priešakyje; piramidės struktūra būdinga *Kelio* politinei-karinei organizacijai. Keletas komitetų, turinčių nuo 7 iki 11 narių, sudarė pamatą, pavaldų pagrindinei grupei. Politiniai komisarai turėjo pavaduotojus, kurie buvo atsakingi už kaimo ir gamybos organizavimą. Jie vadovavo kolektyviniams darbams „išlaisvintose zonose“. Nebuvo toleruojamas joks atsiskyrimas dirbti, o už menkiausią išsišokimą buvo tuojau pat baudžiama mirtimi. *Kelias* buvo pasirinkęs autarkizmo politiką. Norėdami izoliuoti kaimo zonas nuo miestų, sugriovė tiltus, o tai iš karto sukėlė smarkų valstiečių pasipriešinimą. Stengdamasis užtikrinti gyventojų kontrolę ir kurstydamas šantažą prieš tėvus, *Kelias* nepasidrovėjo jėga įtraukti į savo veiklą ir vaikus.

Iš pradžių vyriausybė davė atkirtį terorizmui, panaudodama specialiuosius komandosus (*Sinchis*) ir jūros pėstininkus. Veltui. 1983–1984 m. „liaudies karas“ tapo puolamojo pobūdžio. 1983 m. balandį 50 *Kelio* partizanų apsupo Lukonamanką, kirvio ir peilio smūgiais buvo nužudyti 32 „išdavikai“ ir mėginusieji pabėgti. Iš viso nužudyti 67 žmonės, tarp jų keturi vaikai. Šiomis skerdynėmis *Kelias* norėjo parodyti valdžios pareigūnams, kad jis bus negailestingas. 1984-1985 m. jis pradėjo išpuolius prieš valdžios atstovus. Dar 1983 m. lapkritį buvo nužudytas Sero de Pesko, kalnų pramonės centro, meras, o jo kūnas susprogdintas dinamitu. Pajutę, kad vai-

džios pareigūnai jais nebesirūpina, daugelis merų ir pavduotojų atsisistatydino, kunigai pabėgo.

1982 m. karas nusinešė 200 gyvybių. 1983 m. šis skaičius išaugo dešimteriopai. 1984 m. priskaičiuojama per 2600 teroro veiksmy. Operacijose žuvo daugiau kaip 400 kareivių ir policininkų. Į *Kelio* nusikaltimus armija atsakė griežtais veiksmais. Kai 1986 m. birželį kovotojai pradėjo maištauti trijuose Limos kalėjimuose, greičiausiai kad karas išsiplėstų miestuose, susidorojimas buvo žiaurus: priskaičiuojama per 200 aukų. Maoistams ilgai nepavyko praskverbti į gerai organizuotas šachtininkų profesines sąjungas ir *barrios* (kvartalus), turinčius tvirtą organizacinę struktūrą. Tada, norėdamas išlaikyti tam tikrą įtaką, *Kelias* sutelkė savo smūgius į valdančiosios daugumos partiją APRA²¹. 1985 m. septyni aprininkai (APRA nariai) buvo nužudyti ir sumaitoti, kaip paprastai sumaitojami skundikai: nupjaustytomis ausimis ir liežuviais, išbadytomis akimis. Tais pačiais metais *Kelias* atidaro naują frontą Pune. Partizaninis karas *guérilla* pasiekia Libertado departamentą, Huanuko ir Maro provincijas, Amazonės aukštupį. Kusko ir Arekvišos miestų elektrinės virto tikru sprogdinimų poligonu. 1984 m. birželį maoistai nuvertė nuo bėgių šviną gabenantį traukinį; netrukus tas pats ištiko kitą traukinį, kuris vežė varį. 1984 m. dešimtyje iš visų 146-ių Peru provincijų buvo paskelbta nepaprastoji padėtis.

Stengdamasi pažaboti šią prievartą, armija griebėsi represijų: už 60 užmuštų valstiečių generalinis štabas pažadėjo likviduoti tris partizanus. Iš pradžių tokia politika neapsisprendusius pastūmėjo maoistų pusėn. Dešimtojo dešimtmečio pradžioje vyriausybė tą politiką pakeitė: į valstietį jau buvo žiūrima ne kaip į priešą, o kaip į partnerį. Karinės hierarchijos pertvarkymas ir vyrų šaukimas į kariuomenę pasitarnavo bendradarbiavimui su valstiečiais. *Kelias* sa-

²¹ APRA: *Alianza popular revolucionaria americana* (Amerikiečių liaudies revoliucinis aljansas), įkurtas 1924 m. perujiečio Viktoro Raulio Haya de la Torre. Iš pradžių veikęs visame žemyne, vėliau ilgai turėjo apsiriboti vien tik Peru.

vo taktiką padarė subtilesnę; maoistų grupės III-ojoje konferencijoje buvo apibrėžtos keturios jo kovos formos: partizaninis karas, sabotazas, pasirinktinis terorizmas ir psichologinis karas, pvz., žemės ūkio mugių užpuolimas.

Kai partijos gretose iškilo ir netrukus atslūgo disidentų banga, prasidejo „buržuazijai prijaučiančių išdavikų“ egzekucijos. Norėdamas atkeršyti tiems, kurie išdavė „liaudies jėgas“, *Kelias* Amazonėje įkūrė darbo kolonijas. 1987 m. gruodį trims šimtams išbadėjusių moterų, vaikų ir senių pavyksta pabėgti iš šio „perujietiško gulago“ ir jie atvyksta į Belemą, atogrąžų miškų glūdumą. Nuo 1983 m. engiami valstiečiai ėmė bėgti iš *Kelio* užgrobtų zonų, kur peonai buvo verčiami dirbti žemę, kokaino laukus ir padėti partizanų kolonomis. Daug gimusių aukštikalnėse vaikų čia mirė, o mėginantys ištrūkti žmonės būdavo užmušami. Uždaryti stovyklose, verčiami lankyti prezidento Gonzalo raštų studijavimo sesijas, kalinamieji labai greitai sužinojo, kas yra badas. Toks likimas ištiko 500 žmonių, įkalintų Konvenciono rajono stovykloje.

1983 m. rugsėjį policija areštavo Carlosą Mezzichą, vieną iš Guzmano generalinio štabo vadų, ir taip pasiekė pirmąją pergalę. Valstiečių masė, matydama, kad *Kelias* nesugeba pagerinti jų gyvenimo, ir pavargusi nuo jo žiaurumų, nenuėjo išvien su guzmaniškąja revoliucija. Be kita ko, *Kelį* nurungė kiti politiniai judėjimai. Susivieniję kairieji, remiami stiprių profesinių sąjungų, sėkmingai pasipriešino *Kelio* mėginimams infiltruoti. Galiausiai išaiškėjo, kad *Kelias* geriau jaučiasi veikdamas kruvinais teroristiniais metodais nei dirbdamas visuomeninį organizacinį darbą. Iš tikrųjų, 1988-1989 m. Lima ir Kuskas tampa tiesioginiais *Kelio* taikiniais, tiksliau, jų skurdo kvartalais, kurie pagal pirmininko Gonzalo direktyvas buvo laikomi revoliucinės kultūros terpe: „Svarbu paimti skurdo kvartalus kaip bazes, o proletariatą kaip vadovą!“ Tada *Kelias* suskanta naršyti landynes ir šalinti neklusnuosius. *Kelio* nariai prasiskverbė į kai kurias labdaros organizacijas, kaip Peru liaudies pagalba. Iš tikrųjų maoistinė grupė siekė neleisti klasikinei marksistinei kairiajai partijai įsitvirtinti mieste. *Kelį* ištiko

dar viena nesėkmė, kai jis pamėgino paimti į savo rankas profesines sąjungas. Beje, *Kelias* susidūrė su MRTA (Tupaca Amaru vardo revoliuciniu judėjimu). Priešininkų susirėmimai buvo negirdėto žiaurumo. 1990 m. žuvo 1584 civiliai ir 1542 sukilėliai. *Nustumtas* MRTA judėjimo ir sumuštas armijos, *Šviečiantis kelias* pradėjo silpti.

1992 m. rugsėjo 12-13 d. Guzmanas ir jo padėdėja Elena Iparra-guire areštuojami. Po kelių savaičių organizacijos trečiasis asmuo, Oscaras Alberto Ramirezas, pakliūna į policijos nagus. 1993 m. kovo 2 d. *Kelio* partinė vadovė Margot Dominguez (pogrindyje Edith) areštuota. Pagaliau 1995 m. kovo mėnesį saugumo tarnybos nuginkluoja trisdešimties partizanų koloną su Margie Clavo Peralta priešakyje. Nepaisant viso to, 1995 m. *Šviečiančio kelio* sudėtis išaugo iki 25 000 narių, iš kurių 3000-5000 buvo „nuolatiniai“.

Guzmano pranašystė neišsipildė. Peru nepaskendo savo pačios kraujyje²². Kai kurių šaltinių tvirtinimu, *Šviečiantis kelias* yra atsakingas už 25 000-30 000 žmonių mirtį. Sunkią duoklę *Kelio* terorizmui pilietinio karo metu atidavė kaimų vaikai: nuo 1980 iki 1991 m. ginkluotuose pasikėsinimuose žuvo 1000 vaikų, maždaug 3000 buvo sužaloti. Karo zonos išardytos šeimos taip pat paliko likimo valiai apie 50 000 vaikų, tarp jų daugybę našlaičių.

Bibliografinės nuorodos

Michael Lowy, *Le Marxisme en Amérique latine de 1909 à nos jours. Anthologie*, F. Maspero, 1980.

Louis Mercier-Vega. *La Révolution par l'État. Une nouvelle classe dirigeante en Amérique latine*, Payot, 1978. *Technique du contre-État*, Belfond, 1967; *Les Mécanismes du pouvoir en Amérique latine*, Belfond, 1967.

Prancūziškos dokumentacijos publikacijos, serija *Amérique latine*.

²² Bendra prievartos padaryta žala įvertinama 20 milijardų dolerių.

NIKARAGVA

Geneviève et Élie-Georges Berreby, *Commandant Zéro*, Robert Laffont, 1987.

J. M. Caroit et V. Soulé, *Le Nicaragua, le modèle sandiniste*, Le Sycomore, 1981.

René Dumont, *Finis les lendemains qui chantent*, Le Seuil, 1982; *Nicaragua. Colonialisme et révolution*. Išplatinta Inti, Paris, 1982.

Gilles Bataillon, *Le Nicaragua et les indiens Miskito*, *Esprit*, 1982 m. liepa-rugpjūtis; *Le Nicaragua et les indiens de la côte atlantique*, *Esprit*, 1983 m. liepa; *Nicaragua: de la tyrannie à la dictature totalitaire*, *Esprit*, 1983 m. spalio, specialus numeris *Amériques latines à la une*; *Nicaragua: des élections à l'état d'urgence et Paysage après la bataille (Nicaragua)*, *Esprit*, 1986 m. sausis; *L'Opposition nicaraguayenne à la recherche d'une stratégie*, *Esprit*, 1987 m. birželis; *Communistes et sociodémocrates dans la révolution*, *Communisme*, Nr. 13, 1987.

KUBA

Juan Clark, *Testimonio de un pueblo*, Miami.

Carlos Franqui, *Journal de la révolution cubaine*, Le Seuil, 1976.

Armando Valladares, *Mémoires de prison*, Albin Michel, 1986.

Jorge Valls, *Mon ennemi, mon frère*, Gallimard, L'Arpenteur, 1989.

Jeannine Verdès-Leroux, *La Lune et le caudillo. Le rêve des intellectuels et le régime cubain (1959-1971)*, Gallimard, L'Arpenteur, 1989.

PERU

Alain Hertoghe et Alain Labrousse, *Le Sentier lumineux, un nouvel intégrisme dans le Tiers-Monde*, La Découverte, 1989.